

סא: 6

מורה נבוכים חלק שלישי פרק מה ממ

מיוחד בחיה מהורה ועוף מהור, ועם מה שצותנו התורה מאיסור המאכלים האסורים צותנו גם כן בנדרים אסור, והוא כי כשיאמר אדם זה הלחם אסור עלי או זה הבשר אסור עלי, נאסר עליו לאכלו, כל זה להרגיל לקנות מדת ההסתפקות, ולחסום תאות המאכל והמשתה, אמרו נדרים סיג לפרישות. ומפני שהנשים סמהרות לכעוס לקלות הפעלותם וחולשת נפשם, אלו היה ענין שבועותיהן ברשותן היה בזה צער גדול בבית ומחלוקת והפסד סדר, בהיות זה המין מן המזון מותר לאיש ואסור לאשה, וזה אסור על הבת ומותר לאם, ומפני זה סמך הענין לבעל הבית בכל מה שיש לו בו נזק או תועלת, הלא תראה שמי שהיא ברשות עצמה ואינה נמשכת אחר בעל הבית להנהיגה, דינה כדן האנשים בנדרים, ר"ל מי שאין לה בעל ומי שאין לה אב או מי שבגרה. ומעם נזירות מבואר מאד, והוא הפרישות מן היין אשר הפסיד מן הראשונים והאחרונים רבים ועצומים כל הרגיו וגם אלה בין שנו, ובא מדן הנזירות מה שתראה מאיסור כל אשר יעשה מגפן היין, להרחקה יתירה עד שיספיק לאדם ממנו הדבר הצריך, כי הנשטר ממנו נקרא קדוש, והושם במדרגת כהן גדול בקדושה, עד שלא ימאז אפילו לאביו ולאמו כמוהו, זאת הגדולה מפני שפירש מן היין:

פרק מה המצות אשר כלל אותם הכלל הארבעה עשר הם אשר ספרנום בספר נשים, והלכות איסורי ביאה, וכלאי בהמה, ומצות מילה מזה הכלל, וכבר הקדמנו להגיד תכלית כונת זה הכלל, ועתה אחל לבאר פרטיו, ואומר, מן הידוע כי צריך אדם לאוהבים כל ימיו, וכבר ביאר זה אריסטו במאמר התשיעי מספר המדות, אם בעת בריאותו והצלחתו יהנה בחברתם, ובעת צרתו יצטרך אליהם, ובזקנותו וחולשת גופו יעזר בהם, וזאת האהבה נמצאת בבנים יותר ויותר גדולה, וכן בקרובים, ולא תשלם האהבה והאחוה ועזר בקרובים רק ביחסים, עד שהמשפחה האחת כשיקבצה אבי אב אחד ואפילו אבי אב רחוק, יהיה ביניהם בעבורו אהבה ועזר קצתם לקצתם וחמלת קצתם על קצתם, אשר היא אחת מכונות התורה הגדולות, ומפני זה נאסרה הקדשה, למה שיש בהתרה מהפסד היחס, והיות הנולד ממנה נכרי לבני אדם כלם לא ידע לעצמו קרוב ולא יכיריו אחד מקרוביו, וזהו הרע שבעניינים לו ולאביו. וענין אחר גדול בטעם איסור הקדשה והוא מניעת רוב תאות המשגל והתמדתו, כי בהתחלף גופי הקדשות תוסיף התאוה, כי לא יתעורר האדם לגוף אחד שהרגיל בו תמיד, כהתעוררו לגופות מתחדשות חלוקי הצורות והענינים. ובאסור הקדשות תועלות גדולה מאד והיא מניעת הקטטות, כי אלו היתה הקדשה מותרת, היו באים אל אשה אחת אנשים רבים בעת אחת לפי המקרה ולא היו נמלטים מהמחלוקת, וברוב הפעמים היו הורגים זה את זה או היו הורגים אותה, כענין הנודע מאז, ובית זונה יתגודדו, ולמנוע אלו הרעות העצומות ולהביא התועלת הכוללת והיא ידיעת היחסים, נאסרה הקדשה והקדש, ולא נמצא צד התר למשגל רק ביחד אשה ולישא אותה במפורסם, כי אילו היה די לו ביחודה לבד, היו רוב בני אדם מביאים קדשה לבתיהם זמן אחד מוסכם בין שניהם ויאמר שהיא אשתו, ומפני זה צוה לעשות מעשה אחר שייחדה אליו בו והוא האירוסין, ושיפרסם הדבר והוא הנשואין, ויקח בועז עשרה נשים וכו', ופעמים שלא יהיה ביניהם הסכמת אהבה ושלוש ולא יסודר ענין ביתם, והותר לו לגרשה, ואלו דיתה מתגרשת בדבור לבד או בהוצאה מכיתו, היתה האשה מחזרת אחר פשיעה ויוצאה ואומרת כי גרשה היא, או כשתזנה עם אדם תאמר היא והנאף שכבר נתגרשה, ולזה נצטוונו שלא יתכן לגרש רק בספר שיעיד עליו וכתב לה ספר כריתות. ומפני שחשד הזנות והספקות הנפלות בו על האשה רבות מאד, נצטוונו בדיני סוטה, אשר הענין ההוא מביא לכל אשה בעולה שתשמור עצמה בתכלית השמור, כדי שלא יחלה לב בעלה עליה, מפני פחד מי סוטה, שאף רוב הנקיות הבטוחות בעצמן היו פודות עצמן מן המעשה ההוא אשר יעשה בה בכל סמונן, ואף המות טוב מן הבושת הגדול ההוא, והוא פריעת ראש האשה, וסתירת שיערה, וקריעת בגדיה

עד

שם טוב

אפודי

והיא האמת, ושאר מה שאמרנו בזה הפרק הוא מוצא: אמר שם טוב הפלא מהרב כמה שאמר שהוא אחד מהדעות וכו', עם היות זה הטעם (הלכה) זולת האמת, וכבר

פסק הרב בהלכות תפלה שהאומר על קן צפור יגיעו רחמיך משתיקין אותו, והוא אומר בכלן הפך זה, אולי יכיר זה כפי סנת הסתירה, והאמת כי הרב נתן סנה כפי שיראה מהכתוב לא סנת מה שנאמר בתלמוד: ומפני שהנשים סמהרות לכעוס כו' ומפני זה סמך הענין לבעל הבית כו':

אמר שם טוב נפלאותי מהרב למה לא נתן טעם להיתר נדרים ושבועות, ואולי היה מפני שלא נזכרו בכתוב כי היתר נדרים סורחים באויר, וכוונת הרב לתת סנת הפסוקים לא סנת מה שנאמר בתלמוד, ואם שהרב לא זכרו אלא במקום אחד, מן המקום שהוא תלקח ראייה על כל שאר הדברים:

פרק מה ולמנוע אלו הרעות העצומות ולהביא התועלת הכוללת והוא ידיעת היחסים נאסרה הקדשה והקדש, ולא נמצא צד היתר למשגל רק ביחד אשה ולישא אותה במפורסם: אמר שם טוב נפלאותי מהרב למה לא נתן

טעם

מורה נבוכים חלק שלישי פרק מט

עד שיתגלה לבה והקפתה בכל המקדש לעיני הכל נשים ואנשים ובפני ב"ד הגדול, וימנעו מפני זה הפחד חליים גדולים מפסידים סדר בתים רבים. ומפני שכל נערה בתולה היא עומדת להנשא לכל מי שיזדמן, לא חייב המפתה אותה רק שישאנה, כי הוא הטוב לה בלא ספק ויותר רופא מחצה ויותר מתקן ענינה משישאנה זולתו, ואם לא תרצה בו היא או אביה, יתן המורה, והוסיף בעונש האונס לא יוכל לשלחה כל ימיו, ואמנם מעם היבום כתוב, כי היה מנהג קודם מתן תורה, והשאירתו התורה, וצותה לעשות החליצה, מפני שהמעשים ההם היו מגונים במנהגי הזמנים ההם, ואולי יברח מן הננות ההוא וייבם, מכואר הוא זה בתורה, ככה יעשה לאיש וגו', ונקרא שמו בישראל וגו', ואפשר ללמוד ממעשה יהודה מדה חשובה ויושר משפט, וזה מאמרו תקח לה פן נהיה לבה הנה שלחתי הנדי הזה, ובאור זה שבעילת קדשה קודם מתן תורה היה כבעילת האדם אשתו אחר מתן תורה, ר"ל שהיה מעשה מותר לא היה אדם מרחיק אותו כלל, ונתינת שכר המותנה עליו לקדשה אז, כנתינת כתובת אשה לה עתה בעת הנרושין, ר"ל שהוא דין מדיני האשה שחייב עליו לתת, ומאמר יהודה תקח לה פן נהיה לכוז, מלמד אותנו שעניני המשגל כולם ואפילו המותר מהם הוא בשת עלינו לדבר בו, וראוי לשתוק ממנו ולהסתירו, ואפילו אם יגרום הפסד ממון, כמו שתראה יהודה עשה באמרו טוב שנפסיד וישאר לה מה שכירה משנתפרסם לבקש ונוסיף בושת, זאת היא המדה אשר למדנו מן הענין ההוא. ואמנם היושר אשר למדנו ממנו, הוא אמרו לנקות עצמו מגולתה ושהוא לא שנה ולא במל מה שהסכים עמה עליו, הנה שלחתי הנדי הזה, אין ספק שהנדי ההוא היה טוב במינו מאד, ומפני זה רמו אליו ואמר הזה, והיו היושר אשר ירשו מאברהם יצחק ויעקב, שלא ישנה אדם בדבורו, ולא יחליף תנאו ושיתן לכל איש חקו משלם, ושאלן הפרש בין מה שיהיה בידו ממון חברו ע"ד הלואה, או ע"ד פקדון, או על אי זה צד שיתחייב לו משכירות או זולתו, ושכתובת כל אשה כדן כל שכר שכיר, ואין הפרש בין כובש שכר שכיר ומי שיכבוש חקי אשתו, ואין הפרש בין עושק שכיר או מתעולל עליו להוציאו מבלי שכירות, או שיעשה כן עם אשתו עד שיוציאה מבלי מורה. הלא תשתכל ברוב יושר אלו החוקים ומשפטים צדיקים איך שפטו במוציא שם רע, והוא כי אין ספק כי זה האיש הרע לא אהב אשתו אשר הוציא עליה שם רע, ולא מצאה חן בעיניו, ואילו היו רוצה לנרשה כדן כל מנרש אשתו לא היה לו מונע מזה, אך היה מתחייב לתת לה חוקה הראוי לה, ושם לה עלילות דברים כדי להפטר ממנה בלא תשלומין, והוציא עליה דבה ודבר שקר להחזיק בחקה שיש לה עליו והוא חמשים כסף כי זהו מוהר הבתולות הקצוב בתורה, ומפני זה גזר עליו הש"י לשלם מאה כסף (כי זהו מוהר הבתולות), נמשך אחר העקר אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו, וכדן עדים זוממין כמו שבארנו, כן זה המוציא שם רע חשב להפסידה חמשים כסף הראויים לתת לה, ישלם מאה, והוא ענשו על שהיה כובש חוקה הראוי לה והשתדלו להחזיק בו, והיה ענשו על שפחת מעלתה והוציא עליה קול הזנות, שהיו פוחתין מעלתו כשהכוהו ברצועה, כאמרו ויסרו אותו, והיה עונש על בחירתו התאוה ובקשו ההנאה לבד, שנתחייב להחזיק בה עולמית, לא יוכל לשלחה כל ימיו, כי לא הביאו אל כל זה רק היותה כעורה בעיניו, כן ירפאו המדות הרעות כשהיה רופאם המצוה האלהית, לא יסורו אופני היושר, מכוארים נלויים בכל דיני זאת התורה עם ההשתכלות הטוב, השתכל איך השוה בין דין מוציא שם רע אשר חשב להחזיק בחוק הראוי עליו לתת, ובין דין גנב שלקח ממון חברו, ושם דין עדי זוממין אשר זמם להזיק ואע"פ שלא בא ההזק, כדן מי שהזיק וחמס, ר"ל גנב ומוציא שם רע, הדין בשלשתן תורה אחת ומשפט אחד, הפלא מאד מתוכן משפטי הש"י כמו שתתמה מתוכן מעשיו אמר הצור תמים פעלו, יאמר כי כמו שמעשיו בתכלית השלמות כן משפטיו בתכלית היושר, אבל דעותינו קצרי יד מלהשיג שלמות כל מעשיו ויושר כל משפטיו, וכמו שנשיג קצת נפלאות מעשיו, באיברי ב"ח ותנועת הגלגלים, כן נשיג יושר קצת משפטיו, ואשר יעלם ממנו משני המינים יחד הוא יותר מן הנגלה לנו הרבה מאד. ואשוב אל כונת הפרק, ואמנם אסור העריות, הענין בכלם שב למעט המשגל ולמאוס בו ושלא ירצה ממנו כי אם מעט מזער, אם אסור זכור ואסור בהמה מכואר מאד, אחר שהענין הטבעי נמאס להעשות רק לצורך, כל שכן הענין היוצא חוץ לטבע ולבקש ההנאה לבד, והעריות מן הנקבות כלם יקבצם ענין אחד, והענין ההוא הוא שכל אחת מהן נמצאה על הרוב עם האיש שנאסרה עליו תמיד בביתו, והוא ממהרת לשמוע לו לעשות רצונו, וקרובה להמצא אליו לא ימרח להזמינה, ואי אפשר לשופט להרחיק על אדם כשימצאו אלו עמו, ואלו היה דין הערה

שם טוב

טעם לקדש ולקדשה בעבור למנוע הכיאה והכעילה אשר אינה קיום המין, ומכאן שהקדש והקדשה אינם עושים פרי עושה פרי, כי זה המעשה אשר הוא חרפה לנו היה בעבור כרוז ולא יולידו, ואסרם כמו שאסרם כרות שפכה וסרים לבא

הערוה כדון הפנויה, ר"ל שיהיה מותר לישא אותה ושלא יהיה בה מן האסור רק שאינה אשתו, היו רוב בני אדם בכשלון זנותם תמיד, וכאשר נאסרה בעילתן כל עיקר ונמנעו לנו מניעה גדולה ר"ל במיתת בית דין ובכרת, ושאינ שם שום צד היתר על בעילתם, יש לבטוח בזה שלא יכוון האדם עליהם ושלא ירהר בהם כלל. והיות הערוה ממהרת וקרובה להמצא כאשר זכרנו, מבואר מאד, וזה כי האדם כשהיה לו אשה, מן הידוע שאמה וזקנתה ובתה ובת בתה ואחותה נמצאות עמו ברוב העתים על הרוב, ושהבעל פוגש בהם תמיד בצאתו ובבואו ובעשותו מלאכתו, וכן האשה הרבה פעמים תעמוד עם אחי בעלה ואביו ובנו, וכן מציאות האדם על הרוב עם אחיותיו ודורותיו ואשת דודו והיותו גדל עמהם, הוא מבואר מאד, ואלו הם כל העריות של שאר בשר, וזהו אחד מן הענינים אשר בעבורם נאסר שאר בשר. ואמנם הענין השני הוא אצלי להזהיר במדת הבשת, כי היות זה המעשה בין השרש והענף עזות גדולה מאד, ר"ל לבעול האם או הבת, ונאסר על שרש וענף שיבעול אחד מהם את חברו, ואין הפרש בין שיבעול השרש או הענף או שיתקבצו שרש וענף בבעילת נוף שלישי, ר"ל שיתגלה נוף אחד גלוי משגל לשרש וענף, ומפני זה נאסר לקבץ בין אשה ואמה ולבעול אשת האב ואשת הבן, שאלו כלם הם גלוי ערות נוף אחד לערות שרש וענף, והאחים כשרש וענף וכאשר נאסרה האחות נאסרה אחות האשה ואשת האב, שהיא התקבץ שני אישים שהם כשרש וענף, בבעילת נוף שלישי, וכאשר החמיר באסור קבוץ האחים ושם אותם כשרש וענף וגם כגוף אחד, אסר מפני זה בעילת אחות האם ג"כ שהיא במקום האם, ואחות האב שהיא במקום האב, וכמו שלא נאסרה בת אחי האב ולא בת אחות האב כן לא נאסרה בת האב ולא בת האחות הקש אחד. ואמנם היות אחי האב מותר באשת בן אחיו והיות בן האח אסור באשת אחי אביו, הוא מבואר לפי הטעם הראשון, כי בן האח נמצא על הרוב בבית אחי אביו ושייכותו עם אשת אחי אביו כשייכותו באשת אחיו, ואמנם אחי האב אינו נמצא כן בבית בן אחיו ואין שייכות לאחי האב עם אשת בן אחיו, הלא תראה שהאב בעבור שהוא שייך עם אשת בנו כשייכות בנו באשתו היו שני האסורין שוין ובמיתה אחת. וטעם איסור בעילת נדה ואשת איש מבואר אין צריך לבקש לו טעם. וכבר ידעת שאסור לנו ליהנות בערוה על אי זה צד שיהיה ואפילו בראיית העין, והוא שייכוין ליהנות כמו שבארנו בהלכות איסורי ביאה, ושם ביארנו שאין מותר בתורתנו להרהר במשגל כלל, וגם לעורר הקושי כלל, ושהאדם כשיתקשה סבלתי כונה ראוי לו שישב רעיוניו למחשבה אחרת, וישתכל בדבר אחר עד שיסור הקושי, אמרו החכמים ז"ל במוסריהם המשלימים החסרים, בני אם פגע בך מגול זה משכחו לבית המדרש, אם ברזל הוא נמוח, ואם אבן הוא מתפוצץ, שנאמר הלא בה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע, הוא אומר לבנו דרך מוסר כשתתקשה ותכאב, לך לבית המדרש ותקרא וחלוק ושאל וישאלוך יסור ממך הכאב ההוא בלי ספק, ותמה מאמרו מגול, כי זה באמת נוול גדול הוא. ואין המוסר הזה מצד התורה לבד, כי הענין הזה גם כן אצל הפילוסופים, כבר הודעתך דברי אריסטו בלשון אמר, זה החוש אשר הוא חרפה לנו, ר"ל חוש המשוש, המביא לבחור המאכל והמשגל, והוא קורא בספריו האנשים הבוחרים המשגל ואכילת מיני התבשילים, הפחותים, וירחיב פה ויארץ לשון בגנותם ובפחיתותם ויתלוצץ עליהם, ימצא זה בספר המדות אשר לו, ובספר ההגדה והספור, ולפי זאת המדה החשובה אשר ראוי לכוין אליה ולהחזיק בה, הזהירו חכמים ז"ל מהסתכל בבהמה ועוף בשעה שנוקקין זה עם זה. וזהו הטעם אצלי באסור כלאי בהמה, כי בידוע שלא יתעורר איש ממין אחד לבעול איש ממין אחר על הרוב אם לא ירכיבוהו עליו בידים, כנו שתראה אלו הפחותים מולידי הפרדים עושים תמיד, ומאסה התורה שישפיל איש מישראל מעלתו לזה המעשה, למה שבו מן הפחיתות והעזות שיתעסק בדברים שמאסה התורה לזכרם, כל שכן לעמוד עליהם ולעשותם, רק בעת הצורך, ואין הצורך לזאת ההרכבה. ויראה לי כי טעם אסור קבוץ שני מינים באי זה מעשה שיהיה אינו רק להרחיק מהרכבת שני מינים, ר"ל לא תחרוש בשור ובחמור יחדו, כי אם יקבץ בין שניהם פעמים ירכיב אחד מהם על חברו

שם טוב

כדברי תורה כי ימצאו זה הנאות גדולות וימעיטו שאר ההנאות ויחסרו ואז יסור הכאב והתלות בלי ספק, ותמה באמרו מגול זה באמת נוול גדול הוא ואריסטו אמר בלשון חוש המשוש אשר הוא חרפה לנו, ומשוש הוא הכח המביא לבחור המאכל והמשגל, והוא קורא בספריו האנשים הבוחרים המשגל ואכילת מיני התבשיל, הפחותים, ושם דומין לחזירים ולבהמות ויארץ לשון בגנותם, וזה תמצא כתוב

לכא בקהל, וזה הטעם ראוי כמו הטעמים שהביא: שאלו כלם גלוי ערות נוף אחד לערות שורש וענף והאחין כשורש וענף להיות האחד גדול והאחד קטן, כהיותם בני איש אחד ונולדו משרש אחד היו כשרש וענף: הוא אומר לבנו על דרך המוסר כשתתקשה ותכאב לך לבית המדרש וקרא ושאל וישאלוך ואז יסור ממך הכאב, כי המתאזה שום דבר ויתעסק בדבר אחר יסור ממנו תאוהו, כל שכן אם יהיה

מורה נבוכים חלק שלישי פרק מט

- 10 -

חברי, והראיה על זה היות הדין הזה כולל לזולת שור וחמור, אחד שור וחמור ואחד כל שני מינין אלא שדבר הכתוב בהווה. וכן המילה אצלי אחד מטעמים למעט המשגל ולהחליש זה האבר כפי היכולת עד שימעט במעשה הזה, וכבר חשבו שזאת המילה היא השלמת חסרון יצירה, ומצא כל הולק מקום לחלוק ולומר, איך יהיו הדברים הטבעיים חסרים עד שיצטרכו להשלמה מחוץ, עם מה שהתבאר מתועלת העור ההוא לאבר ההוא, ^א ולא נתנה מצוה זו להשלים חסרון הבריאה, רק להשלים חסרון המדות, והנזק ההוא הגופני המגיע לאבר ההוא, הוא המכוון, אשר לא יפסד בו דבר מן הפעולות שבהם עמידת האיש ולא תבטל בעבורה ההולדה, אבל תחסר בו התאוה היתרה על הצורך, והיות המילה מחלשת כח הקושי, ופעמים שתחסר ההנאה, הוא דבר שאין ספק בו, כי האבר כשישפך דמו ויוסר מכסהו מתחלת בריאתו, יחלש בלי ספק, ובבאור אמרו החכמים ז"ל הנבעלת לערל קשה לפרוש ממנו, והו' החזק בטעמי המילה אצלי, ומי היה מתחיל בזה המעשה רק אברהם אבינו ע"ה, אשר נודע מיראת חטאו מה שזכרו החכמים ז"ל באמרו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את. ויש במילה עוד ענין אחר צריך מאד, והוא שיהיה לאנשי זאת האמונה כלם, רצוני לומר מאמיני יחוד השם, אות אחד נשמי שיקבצם, ולא יוכל מי שאינו מהם לומר שהוא מהם והוא נכרי, כי פעמים יעשה האדם כן כדי להגיע אל תועלת או כדי להתנכל על אנשי זה הדת, אך זה הפעל כלומר המילה לא יעשהו אדם בו או בבניו רק מתוך אמונה אמתית, כי אין זה שרט בשוק או כויה בזרוע אבל ענין שיהיה קשה מאד, וידוע ג"כ רוב האהבה והעזר הנמצא באנשים שהם כלם בסימן אחד ושהוא על צורת ברית, וכן זאת המילה הוא הברית אשר כרת אברהם אבינו על אמונת יחוד השם, וכן כל מי שימול יכנוס בברית אברהם להאמין היחוד, להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו. וזה ג"כ ענין חזק כראשון בטעם המילה, ואפשר שהוא יותר חזק מן הראשון, ושלמות זאת התורה וקיומה לא תשלם כי אם במילה. ויש בהיותה בימי הקטנות שלש חכמות, הראשונה שאילו הונח הקטן עד שיגדל, אפשר שלא היה עושה, והשנית שלא יכאב בכאב הגדול לרכות עורו וחולשת דמיונו, כי הגדול יפחד וירעד מן הענין שידמה היותו קודם היותו, והשלישית שהקטן יבזוז לו יולדיו בעת לידתו, שלא התחזקה עדיין הצורה הדמיונית המביאה לאהוב אותו יולדיו, כי הצורה הדמיונית ההיא נוספת תמיד בראיה, ^ב והיא גדלה עם גדולתו, ^ג ואחר כן תתחיל להתחסר ולהמחות ג"כ, ר"ל הצורה הדמיונית

הדמיונית

אפודי

שם טוב

פרק מט א ולא נתנה מצוה זו להשלים חסרון הפצע וכו'. ר"ל שמצות מילה לא נתנה להשלים הפצע כמו שיחשבו קצת ז"ל, אבל זאת המצוה היא להשלים חסרון המדות והוא ההנעה אחר המשגל: ב והיא גדלה עם גדולתו. ר"ל שהאהבה מגדלו: ג ואחר כך תתחיל להתחסר ולהמחות, ר"ל מה שאמר שהאהבה הדמיונית מתגדלת כל

כתוב בספר מדות אשר לו ובספר ההלצה: והראיה על זה היות דין זה כולל לזולת שור וחמור כמו שאמרו כל שני מינים במשמע חלל שדבר הכתוב בהווה:

אמר שם טוב טעם הרצ בלשון הרכבת בהמה הוא טעם נפלא עם שאין צורך בו, כי טעמו מבואר כי כל מה שנוגד מכל הרכבה הוא דבר בלתי עושה פרי ואף שימצא פרי מהם והוא הפריד אמנם הפרד לא יעשה פרי, וכן הרכבת חילין בשאינו מינו עם שיעשה פרי אותו הפרי לא יעשה פרי, ולכן אמרנו אותו התורה כי כל מה שברא ה' ב"ה בעולמו נתן בו כח להוליד דומהו, רצה שיהיו קיימין לעולם כמו שאמר אשר ברא אלהים לעשות ושלם יכרת גופם: עוד אמר הרצ וכן המילה אצלי אחד מטעמיה למעט המשגל להחליש האבר כפי היכולת, כי האבר כשיושפך דמו ויוסר מכסהו מתחלת בריאתו יחלש, ובבאור אמרו החכמים ז"ל הנבעלת לערל קשה לפרוש ממנו, ולא נתנה מצוה זו להשלים חסרון הבריאה כי יתבאר תועלת העור ההוא לאבר ההוא, רק להשלים חסרון המדות ונזקי הגוף ההוא הגופני המגיע לאבר ההוא המכוון אשר לא יפסד דבר מן התועלת שבהם עמידת האיש ולא יבטל בעבורה ההולדה, אבל תחסר בו התאוה היתרה על הצורך: **אמר** שם טוב עדין יש להקשות אם כל מה שיעשה הטבע הוא לתכלית מה והוא מיושר מהתחלת שכלות יותר גדולה, אם היה אותו האבר מזיק למדות היה ראוי שלא יעשה אותו האבר ואותו העור, והיה מכוון אל תכלית הרוחני יותר מהתכלית הגשמי, ואם הוויית המין בכל ענין שיהיה הוא יותר שלם ויותר מכוין למה התורה צוה להסירו, כי הוא הפך כוונתו בתחלת הבריאה. והתשובה בזה, כי הטבע כיון לעשות זה האבר יותר שלם ממה שאיפשר, ולא נמצא זה העור בשאר המינים למה שיש בו בקיום מין האדם גדול, אם בעבור הנאה הנמשך או בעבור שהוא מכסה לזה האבר אשר בו קיום המין, ולזה אין ראוי להסירו, אבל רצה ה' לזכות את ישראל ולתת להם התורה כדי שיזכו לחיי העולם הזה והעולם הבא, ורצה שיהיו טהורים וקדושים מזה הפועל המגונה, אבל אותם אשר הקדושה אינה נמצא בהם הראוי להם שיהיו בלתי נמולים, ולכן נברא כל המין האנושי על צורה אחת: באמרו הנה נא ידעתי, מרוב צניעות לא הכיר זה עד עתה: וכן כל מי שימול יכנס בצרית אברהם להאמין הייחוד להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו, א"כ המילה יש בה תועלת באמונת ובמדות, והיא סבה גם כן לרוב אהבה הנמצאת בין בני ישראל קצתם לקצתם, ואמר הרצ שהטעם האחרון חזק כראשון: ושלמות התורה וקיומה לא תשלם רק במילה, כי שלמות התורה הוא בשני דברים במדות ובדעות ואלו השני הדברים תכלול המילה, והשלישית כי הקטן יבזוז לו יולדיו בעת לידתו כי עדין לא התחזקה הצורה הדמיונית המביאה לאהוב אותו, כי הצורה הדמיונית נוספת תמיד בראיה והיא גדלה עם גדולתו, ואחר כך תתחיל להתחסר הצורה הדמיונית ויאבהנו

מורה נבוכים חלק שרישי פרק מט נ

הדמיונות, כי אין אהבת האב והאם את הבן בעת לידתו כאהבתם אותו והוא בן שנה, ולא אהבת בן שנה כאהבת בן שש, ואילו הונח שנתים ושלש, היה מביא לבטל המילה לחמלת האב ואהבתו אותו, אבל סמוך ללידתו הצורה ההיא הדמיונית חלושה מאד, וכל שכן אצל האב אשר הוא מצווה בזאת המצוה. והיות המילה בשמיני הוא מפני שכל בעלי חיים כשיוולד הוא חלוש מאד בתכלית לחותו, וכאלו הוא עדיין בבטן, עד סוף שבעה ימים, ואז ימנה מרואי אויר העולם, הלא תראה כי גם כבהמות שמר זה הענין, שבעת ימים יהיה עם אמו, כאלו קודם זה הוא נפל, וכן האדם אחר שהשלים שבעה ימול, והיה הענין קצוב ולא נתת דבריו לשיעורין. וממה שכלל אותו נ"כ זה הכלל, האזהרה מהפסיד כלי המשגל מכל דבר מבעלי חיים, נמשך אחר עקר חקים ומשפטים צדיקים, ר"ל שישוה אדם הדברים כלם, לא ירבה במשגל כאשר אמרנו, ולא יבטל נ"כ לגמרי, אבל צוה ואמר פרו ורבו, כן הכלי הזה יחלש במילה ולא יעקר בחתוך, אבל יונח הענין הטבעי על טבעו וישמר מן התוספת. והזהיר מלישא פצוע דבא וכרות שפכה ישראלית, מפני שהיא בעילה נפסדת ולבטלה, והנשואין ההם יהיו מביטול לה ולתובעיה, וזה מבואר מאד, ולהתרחק מעריות אסר לבעול ממזר בת ישראל, להודיע הנואף והנואפת שאם יעשו יפסידו בורעם הפסד שאין לו תקנה, ולפחיתות בני הזוננים נ"כ תמיד בכל לשון ובכל אומה, פאר זרע ישראל מהתערב בהם ממזרים. ולמעלת הכהנים נאסרה להם זונה וגרושה וחללה, וכהן גדול אשר הוא הגביר שבכהנים נאסרה עליו אפילו אלמנה ואפילו בעולה, וזה כלו טעמו מבואר, ואם נאסר התערב ממזרים בקהל השם כל שכן עבדים ושפחות. ואסור חתון הגוים כבר נכתב טעמו בתורה, ולקחת מבנותיו לבניך, וכל מה שנעלם טעמו מרוב החוקים אינו רק להרחיק מעבודה זרה, ואלו הפרטים אשר נעלם ממני טעמם ולא ידעתי תועלתם, הוא מפני שאין הדברים הנשמעים כדברים הנראים לעין, ובעבור זה אין זה השיעור אשר ידעתי אני מדעות הצאב"ה ממה ששמעתי מן הספרים, כמה שידע אותו מי שראה מעשיהם הנלוים, וכ"ש בהשתקע הדעות ההם מהיום אלפים שנה והמחות שמם, ואילו ידענו פרטי המעשים ההם ושמענו חלקי אותם הדעות, היה מתבאר לנו הטעם ואפני החכמה בחלקי מעשה הקרבנות והשומאות וזולתם ממה שלא ידעתי טעמו, אבל אין לי ספק בזה כי הכל היה למחות הדעות ההם בלתי אמתיות מלב האדם, ולבטל המעשים ההם שאין בהם מועיל, אשר כלו הימים בתהו והבל ובטלו הדעות ההם מחשבת האדם מחקור ציור מושכל ומעשות מעשה מועיל, כאשר בארו לנו נביאינו ואמרו, כי אחרי התהו אשר לא יועילו ולא יצילו כי תוהו המה, ואמר ואחרי אשר לא יועילו, ואמר ירמיהו אך שקר נחלו אבותינו הבל ואין בהם מועיל. הסתכל כמה גדול זה ההפסד, ואם הוא דבר שצריך להשתדל האדם בכל יכלתו להסירו אם לא, ורוב המצות כמו שבארנו אינם רק להסיר הדעות ההם, ולהקל הטרחים הגדולים הכבדים והעמל והצער שהיו עושים האנשים ההם לעבודת אלהיהם, וכל מצות עשה או לא תעשה שיעלם ממך טעמו אינו רק רפואת חולי מן החוליים ההם אשר לא הונחנו לדעתם היום, ישתבח השם על זה, והו מה שיאמינהו מי שיש לו שלמות וידע אמתת מאמר הש"י, לא אמרתי לזרע יעקב תהו בקשוני. הנה זכרתי פרטי המצות כלם אשר כלל אותם זה הכלל והעירותי על טעמם, ולא נשאר מהם דבר שלא נתתי בו טעם רק חלקים מעטים, ואע"פ שעל דרך האמת כבר נתתי גם בהם טעם יקל לאיש תבונה להוציא מכת דברינו.

נשלמו טעמי המצות :

פרק נ יש כאן דברים שהם סתרי תורה גם כן, כבר נכשלו בהם רבים וצריך לבארם, והם אלו הספורים

אפודי

אשר יגדל הולד, לא תחשוב שההכנה תגדל יום בכל עת הגדל הולד עד יום מותו, לא כן, אצל ההכנה הדמיונית ההיא מתחלת להתחמך אחר זמן ידוע, כאלו תאמר שההכנה תגדל עד שיהיה הבן בן עשר שנים, א"כ תחמך ההכנה ההיא הדמיונית אחר עשר שנים כפי המשל שלקחנו : ד ישתבח השם יתעלה על זה. ר"ל כי קוצר התורה חסיד על המחות הדעות ההם הצאב"ה אשר הם ע"ז צלמת. ופה נשלמו טעמי המצות :

שם מוב

ויהיכנו כפי השכל ותחסר אהבת הדמיון, כאלו תאמר כי עד עשר שנים תגדל ההכנה הדמיונית, ואחר כך תחסר ויהיכנו כפי השכל, אם הולד הוא ראוי ליהבה, ואילו היה נימול אחר שנתים או שלש היה מביא לבטל המילה : מחקור ציור מושכל, ציור המושכלות לעשות הפעולות כפי השכל, ומעשות מעשה מועיל, והוא שלמות האדם כמה שהוא אדם : ישתבח השם על זה, כי אלו לא הונחו היינו רעים מהם, כי סבת אכזר הגוף והנפש אכזרת המעשים והדעות בלתי אמתיות, וזה מה שיאמינהו מי שיש לו שלמות וידע אמתת מאמר השם יתעלה לא אמרתי לזרע יעקב תהו בקשוני, והרצון בו כי אין שום מצוה שאין בה טעם אפילו שנעלם ממנו, הנה זכר פרטי המצות כלם אשר כלל אותם זה הכלל ולא נשאר בהם דבר שלא כלל אותם. וככאן נשלמו טעמי המצות :

פרק נ יש ככאן דברים שהם סתרי התורה וכו', כבר ידעת כי התורה תכלול שלשה דברים נתינת דעות ועשות

מורה נבוכים חלק שלישי פרק נ

הספורים אשר ספר בתורה, אשר יחשבו רבים שאין תועלת בזכרם, בספרו הסתעף המשפחות מן נח ושמותם ומקומותם, וכן בני שער החורי וספר המלכים אשר מלכו בארץ אדום וכיוצא בהם, וכבר ידעת אמרם שמנשה הרשע לא היה מרבה מושבותיו הפחותים רק בדקדוקי אלו המקומות, אמרו היה יושב ודורש בהגדות של דופי, היה אומר לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תכנע, ואני אודיעך כלל אחד, ואשוב אחר כן אל הפרטים כאשר עשיתי במעמי המצות. דע כי כל ספור שתמצאהו כתוב בתורה הוא לתועלת הכרחית בתורה, אם לאמת דעת שהוא פנה מפנות התורה, או לתקן מעשה מן המעשים, עד שלא יהיה בין בני אדם עול וחמס. ואני אסיר לך הספק, כאשר היתה פנת התורה שהעולם מחודש ואשר נברא תחלה היה איש אחד ממין האדם והוא אדם הראשון, ולא היה באורך הזמן אשר מאדם עד משה רבינו רק אלפים וחמש מאות שנה בקרוב, ואילו בא להם זה הספור לבד היה האדם מסופק בדבר, כי נמצאו אז בני האדם מפורדים בקצוות הארץ כלה ומשפחות חלוקות ולשונות חלוקים רחוקים מאד, והוסר הספק הזה ביחסם כלם וזכרון הסתעפם, וזכר שמות המפורסמים מהם פלוני בן פלוני ושנותיהם, ולהגיד מקום שכנם, והטעם המביא להתפורם בקצות הארץ, והטעם המביא להחלק לשונותם, ושמתיחלה היו במקום אחד ושפה אחת לכולם, כי כן ראוי להיותם בני איש אחד. וכן ענין ספור המבול וספור סדום ועמורה, ללמוד מהם ראייה על הדעת האמתית, והוא אך פרי לצדיק אך יש אלהים שופטים בארץ, וכן ספור מלחמת תשעת המלכים, להודיע הסופת בנצוח אברהם א באנשים מתי מספר ואין מלך עליהם, ארבעה מלכים גדולים, ועוד הודיענו איך הם לבבו על קרובו בעבור שנדל על אמונתו, ומסר נפשו לסכנת המלחמה כדי להצילו, והודיענו גם כן בהסתפקותו ושובע נפשו והיותו כזו לממון ומתפאר בטוב המדות, והוא אמרו אם מחוט ועד שרוך נעל. אמנם ספור משפחות בני שער ויחסם בפרט הוא מפני מצוה אחת, והוא שהשי"ת צוה למחות זכר עמלק לבד ועמלק אמנם היה בן אליפז מן תמנע אחות לוטן, אך שאר בני עשו לא צוה להרגן, וכבר נתחתן עשו עם בני שער כמו שהתבאר בכתוב, והוליד מהם ומלך עליהם ונתערב זרעו בזרעם וישבו ארצות שער כלם, והמשפחות ההם מיוחסות למשפחה הגוברת אשר הם בני עשו, ובל שכן זרע עמלק כי הוא היה הגבור שבהם, ואילו לא התבארו היחסים ההם ופרטיהם היו כולם נהרגים בפשיעה, לכן באר הכתוב משפחותיהם ואמר שאלו שתראו אותם בשער ומלכות עמלק אינם כלם בני עמלק, אבל הם בני פלוני ובני פלוני ונתיחסו לעמלק להיות אמם מעמלק, זה כלו יושר מהשם עד שלא תהרג משפחה בתוך משפחה אחרת, כי הנזרה לא היתה רק על זרע עמלק, וכבר בארנו אופני החכמה בה. וטעם ספרו המלכים אשר מלכו בארץ אדום, כי מכלל המצות לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא, ואלו המלכים אשר זכר אין אחד מהם מאדום, הלא תראה שהוא מיחס אותם ומיחס ארצותם פלוני ממקום פלוני ופלוני מפלוני, והקרוב אצלי שהיו מנהיגיהם ועניניהם מפורסמים, ר"ל עניני המלכים ההם אשר לאדום ושהם הכניעו בני עשו והשפילום, והזכירם השם בהם כאלו אמר בחנו באחיכם בני עשו שהיו מלכיהם פלוני פלוני ופלוני, ומעשיהם היו מפורסמים כי לא המליכה אומה איש שאינו מיחסה שלא ציער אותה צער גדול או קטן. סוף דבר כמו שאמרתי לך מרוחק דעות הצאב"ה ממנו היום כן דברי הימים ההם נעלמו ממנו היום, ואילו ידענום וידענו המקרים אשר קרו בימים ההם היה מתבאר לנו בפרט טעם רוב מה שנזכר בתורה. וממה שצריך שתדעו, כי אין בחינת הספורים הנכתבים כבחינת הענינים הנראים, כי בענינים הנראים פרטים מביאים לדברים צריכים מאד א"א לזכרם מפני האריכות, וכשיתבונן האדם בספורים ההם יחשוב שיש בהם אריכות או כפל דברים, ואילו היה

שם טוב

אפרדי

פרק נ א באנשים מתי מספר ואין מלך עליהם. ר"ל שאברהם אבינו ע"ה רדף את המלכים ההם באנשים מעט והם חניכיו וילדי ביתו ולא היו על האנשים ההם מלך שיתקשר להבטחם ואפי' הכי נלח את הארבעה מלכים הגדולים: ב. כאלו אמר בחנו באחיכם בני עשו. ר"ל כי שמו עליהם מלך ומלכים נכרים שאינם מיחסם ולאחם המלכים השפילום, לכן בא זה הספור הנכבד לגלות לנו שאין ראוי שנעשה אונתו כך שגשים עלינו מלך נכרי אשר לא אחינו הוא, כי זה הרע הגיע למי ששם עליו מלך נכרי, וזה שנתה תורה השלמה שום חשש עליך מלך מקרב אחיך וכו': ג. כי לא המליכה איש שאינו מיחסה. ר"ל שאין לך אומה בעולם שהמליכה איש שאינו מיחסה שלא ציער אותה המלך צער גדול או קטן:

ועשות מעשים וספורים, והדעות כבר ביאר הרב אוחס וג"כ המעשים, נשאר לבאר הספורים שיחשבו שאין בהם שום תועלת לספרם, וזו הרב לבאר כל הספורים אשר יראה שאין בהם שום טעם כדי שתשלים ביאור התורה כולה, באמונות ובמעשים שהם המלכות, ובספורים וזה אמרו יש בכלן דברים שנראה שהם כחרי התורה וכו', ואילו בא זה הספור לבד היה אדם מספק בדבר ויאמר איך אס היה העולם מחודש והם בני אדם הראשון איך נמצאו בני אדם מפורדים בקצות הארץ כלם ומשפחות חלוקות ולשונות חלוקות מאד, איך היה זה עם מעוט הזמן אשר עבר אבל זה נמנע א"כ העולם אינו מחודש:

פרק

פרק

היה רואה מה שסופר היה יודע צורך מה שנאמר, ומפני זה כשתראה בתורה ספורים בזולת המצות, ותחשוב שהספור ההוא אין צורך לזכרו או שיש בו אגומות, אינו רק להיותך בלתי רואה הפרטים המביאים לזכור מה שנזכר, ומזה סדר זכר המסעות יראה ממשומו של ענין שזכר מה שאין תועלת בו כלל, ומפני זאת המחשבה העולה על הלב אמר ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם ע"פ ה' ומקום הצורך אליו גדול מאד, מפני שכל המופתים אינם אמתיים רק מי שראם, אך לעתיד ישוב זכרם ספור, ואפשר שיכזיבם השומע, וידוע שאי אפשר להיות וגם לא יצויר שיהיה מופת עומד קיים לדורות לבני אדם כלם, וממופתי התורה מן הגדולים שבהם, עמוד ישראל במדבר ארבעים שנה והמצא בו המן בכל יום, והמדבר ההוא כמו שזכר הכתוב, נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים, והם מקומות רחוקים מאד מן הישוב, בלתי טבעיים לאדם, לא מקום זרע ותאנה ונפן ורמון ומים אין לשתות, ואמר בהם גם כן ארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם, וכתוב בתורה לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם, ואלו כלם מופתים גדולים גלויים נראים, וכאשר ידע השם יתעלה שאפשר לפקפק באלו המופתים בעתיד, כמו שמפקפקין בשאר הספורים, ויחשב שעמידתם היתה במדבר קרוב מן הישוב שאפשר לאדם לעמוד בו, (האדם) כאלו המדברות ששוכנים בהם הערביים היום, או שהם מקומות שאפשר לחרוש בהם ולזרוע ולקצור, או להזון באחד הצמחים אשר היו שם, או שמטבע המן לרדת במקומות ההם תמיד, או שיש במקומות ההם בארות מים, ומפני זה הסיר המחשבות ההם כלם, וחזק עניני אלו המופתים כלם בבאור המסעות ההם, שיראו אותם הבאים וידעו נודל המופת, בעמוד מין האדם במקומות ההם ארבעים שנה. ולזה הטעם בעצמו, החרים יהושע מי שיבנה יריחו לעולם, להיות המופת ההוא קיים עומד, כי כל מי שיראה החומה ההיא שקועה בארץ, יתבאר לו שאין זה תכונת בנין שנהרס אבל נשקע במופת, וכן אמרו על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, היה מספיק בספור, ויעלה בלב האדם מתחלת מחשבת כי כל מה שבא אחריו בזה הענין הוא הארכת דברים אין צורך, ר"ל אמרו ובהאריך הענין וגו', ויש אשר יהיה הענין וגו' או יומים וגו', ואני אודיעך טעם אלו הפרטים כלם, ומעמם הוא לחזק הענין ההוא, לסלק בו מה שהיו האומות חושבים אז ומה שיחשבו עד היום, שישראל תעו בדרך ולא ידעו אנה ילכו, כאמרו נבוכים הם בארץ, וכן קוראים אותו הערביים עד היום, ר"ל המדבר ההוא קוראים אותו מדבר התעיה, ויחשבו שישראל תעו ולא ידעו הדרך, והתחיל הכתוב לבאר ולחזק כי המסעות ההם שהיו בלתי מסודרות, ושובם בקצתם פעמים, והיות זמן עמידתם בכל מסע חלוק זה מזה, עד שהיה מעמדם במסע אחד שמנה עשרה שנה, ובמסע אחד יום אחד, ובאחר לילה אחד, הכל בשיעור אלהי, ולא היה תעיה לדרך, רק לפי העלות עמוד הענין, ומפני זה פרט הפרטים ההם כלם, וכבר בארה התורה כי הדרך ההוא קרוב וידוע וסלול, ר"ל הדרך אשר בין חורב אשר באו אליו בכונה כמו שצוה הש"י, תעבדון את האלהים על ההר הזה, ובין קדש ברנע אשר היא התחלת הישוב, כמו שבא בכתוב, והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך, והדרך ההוא מהלך אחד עשר יום, כאמרו אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר עד קדש ברנע, ואין זה מה שאפשר לתעות בו ארבעים שנה, אבל טעם העוב הוא מה שכתוב בתורה. וכן כל ענין שיעלם ממך טעם זכרו יש לו סבה חזקה, והנהיג הענין כלו על העקר אשר העירונו ו"ל עליו, כי לא דבר רק הוא מכם, ואם רק הוא מכם הוא:

פרק נא זה הפרק אשר נזכרהו עתה, אינו כולל תוספת ענין על מה שכללו אותו פרקי זה המאמר, ואינו רק כדמות חתימה, עם באור עבודת משיג האמתיות המיוחדות בשם יתעלה אחר השגתו, אי זה דבר הוא, והיישירו להגיע אל העבודה ההיא אשר היא התכלית אשר יגיע אליה

האדם

שם מצב

אפודי

פרק נא בזה הפרק יבאר הנהגת המחנודד איך רחוי שיהג בו, ויש בו דברים רבים לקצת מהנבוכים ר"ל אל פיליג, והפרק כולל ונכבד מאד: א איזה דבר הוא, ר"ל די נשיאמר קרבן נחשון ביומו וכן הקריבו כל הנשיאים כל אחד ביומו, וכן בשלל מדין מי יתן ואלדע הסבה כשהשג החצי אחר חשדון הכל, ולסלק כל אלו הספקות אמר הרב ומה שתדעו כי אין בחינת הספורים הנכתבים כבחינת הספורים הנראים, כי בענין הנראים פרטים מביאים לדברים נריכים מאד לזכרם אי אפשר רק באריכות, וכשיחבגן אדם בספורים ההם יחשב שיש בהם אריכות או כפל דבר, ואלו היה רואה מה שסופר היה יודע צורך מה שנאמר, ומפני זה כשתראה בתורה ספורים בזולת המצות ותחשוב שהספור ההוא אין צורך לזכרו או שיש בו אגומות, אינו רק להיותך בלתי רואה הפרטים המביאים לזכור מה שנזכר, ומזה סדר זכר המסעות יראה ממשומו של ענין שזכר מה שאין תועלת בו כלל, ומפני זאת המחשבה העולה על הלב אמר ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם ע"פ ה' ומקום הצורך אליו גדול מאד, מפני שכל המופתים אינם אמתיים רק מי שראם, אך לעתיד ישוב זכרם ספור, ואפשר שיכזיבם השומע, וידוע שאי אפשר להיות וגם לא יצויר שיהיה מופת עומד קיים לדורות לבני אדם כלם, וממופתי התורה מן הגדולים שבהם, עמוד ישראל במדבר ארבעים שנה והמצא בו המן בכל יום, והמדבר ההוא כמו שזכר הכתוב, נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים, והם מקומות רחוקים מאד מן הישוב, בלתי טבעיים לאדם, לא מקום זרע ותאנה ונפן ורמון ומים אין לשתות, ואמר בהם גם כן ארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם, וכתוב בתורה לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם, ואלו כלם מופתים גדולים גלויים נראים, וכאשר ידע השם יתעלה שאפשר לפקפק באלו המופתים בעתיד, כמו שמפקפקין בשאר הספורים, ויחשב שעמידתם היתה במדבר קרוב מן הישוב שאפשר לאדם לעמוד בו, (האדם) כאלו המדברות ששוכנים בהם הערביים היום, או שהם מקומות שאפשר לחרוש בהם ולזרוע ולקצור, או להזון באחד הצמחים אשר היו שם, או שמטבע המן לרדת במקומות ההם תמיד, או שיש במקומות ההם בארות מים, ומפני זה הסיר המחשבות ההם כלם, וחזק עניני אלו המופתים כלם בבאור המסעות ההם, שיראו אותם הבאים וידעו נודל המופת, בעמוד מין האדם במקומות ההם ארבעים שנה. ולזה הטעם בעצמו, החרים יהושע מי שיבנה יריחו לעולם, להיות המופת ההוא קיים עומד, כי כל מי שיראה החומה ההיא שקועה בארץ, יתבאר לו שאין זה תכונת בנין שנהרס אבל נשקע במופת, וכן אמרו על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, היה מספיק בספור, ויעלה בלב האדם מתחלת מחשבת כי כל מה שבא אחריו בזה הענין הוא הארכת דברים אין צורך, ר"ל אמרו ובהאריך הענין וגו', ויש אשר יהיה הענין וגו' או יומים וגו', ואני אודיעך טעם אלו הפרטים כלם, ומעמם הוא לחזק הענין ההוא, לסלק בו מה שהיו האומות חושבים אז ומה שיחשבו עד היום, שישראל תעו בדרך ולא ידעו אנה ילכו, כאמרו נבוכים הם בארץ, וכן קוראים אותו הערביים עד היום, ר"ל המדבר ההוא קוראים אותו מדבר התעיה, ויחשבו שישראל תעו ולא ידעו הדרך, והתחיל הכתוב לבאר ולחזק כי המסעות ההם שהיו בלתי מסודרות, ושובם בקצתם פעמים, והיות זמן עמידתם בכל מסע חלוק זה מזה, עד שהיה מעמדם במסע אחד שמנה עשרה שנה, ובמסע אחד יום אחד, ובאחר לילה אחד, הכל בשיעור אלהי, ולא היה תעיה לדרך, רק לפי העלות עמוד הענין, ומפני זה פרט הפרטים ההם כלם, וכבר בארה התורה כי הדרך ההוא קרוב וידוע וסלול, ר"ל הדרך אשר בין חורב אשר באו אליו בכונה כמו שצוה הש"י, תעבדון את האלהים על ההר הזה, ובין קדש ברנע אשר היא התחלת הישוב, כמו שבא בכתוב, והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך, והדרך ההוא מהלך אחד עשר יום, כאמרו אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר עד קדש ברנע, ואין זה מה שאפשר לתעות בו ארבעים שנה, אבל טעם העוב הוא מה שכתוב בתורה. וכן כל ענין שיעלם ממך טעם זכרו יש לו סבה חזקה, והנהיג הענין כלו על העקר אשר העירונו ו"ל עליו, כי לא דבר רק הוא מכם, ואם רק הוא מכם הוא:

פרק נא אחר שהרב דבר בכל סתרי התורה, בין באמונות ובין במצוות ובין בספורים, רצה אחר כך לבאר איזוהי תכלית האדם

מורה נבוכים חלק שרישי פרק נא

האדם והחידעו איך תהיה ההשגחה בו בעולם הזה עד שיעתק אל צרור החיים, ואני פותח הדברים בזה הפרק במשל שאשאהו לך, ואומר, כי המלך הוא בהיכלו ואנשיו כולם, קצתם אנשי המדינה וקצתם חוץ למדינה, ואלו אשר במדינה, מהם מי שאתוריו אל בית המלך ומגמת פניו בדרך אחרת, ומהם מי שרוצה ללכת אל בית המלך ומגמתו אליו, ומבקש לבקר בהיכלו ולעמוד לפניו, אלא שעד היום לא ראה פני חומת הבית כלל. מן הרוצים לבא אל הבית, מהם שהגיע אליו והוא מתהלך סביבו מבקש למצא השער, ומהם מי שנכנס בשער והוא הולך בפרוזדור, ומהם מי שהגיע עד שנכנס אל תוך הבית והוא עם המלך במקום אחד שהוא בית המלך, ולא בהגיעו אל תוך הבית יראה המלך או ידבר עמו, אבל אחר הגיעו אל תוך הבית א"א לו מבלתי שישתדל השתדלות אחרת, ואז יעמוד לפני המלך ויראהו מרחוק או מקרוב, או ישמע דבר המלך או ידבר עמו. והנני מפרש לך זה המשל אשר חדשתי לך, ואומר, אמנם אשר הם חוץ למדינה, הם כל איש מבני אדם שאין לו אמונת דת, לא מדרך עיון ולא מדרך קבלה, כקצות התורף המשאמטים בצפון, והכושיים והמשוטטים בדרום, והדומים להם מאשר אתנו באקלימים האלה, ודין אלו כדין בעלי חיים שאינם מדברים ואינם אצלי במדרגת בני אדם, ומדרגתם בנמצאות למטה ממדרגת האדם ולמעלה ממדרגת הקוף, אחר שהגיע להם תמונת האדם ותארו והכרה יותר מהכרת הקוף, ואשר הם במדינה אלא שאחוריהם אל בית המלך, הם בעלי אמונה ועיון, אלא שעלו בידם דעות בלתי אמתיות, אם ממצעות גדולה שנפל בידם בעת עיונם, או שקבלו ממי שהטעם, והם לעולם מפני הדעות ההם כל אשר ילכו יוסיפו רוחק מבית המלך, ואלו יותר רעים מן הראשונים הרבה, ואלו הם ^ב אשר יביא הצורך בקצת העתים להרגם ולמהות זכר דעותם שלא יתעו וזולתם, והרוצים לבא אל בית המלך ולהכנס אצלו אלא שלא ראו בית המלך הכלל, הם המון אנשי התורה רצה לומר עמי הארץ העוסקים במצות, והמגיעים אל הבית ההולכים סביבו, הם התלמודיים אשר הם מאמינים דעות אמתיות מדרך קבלה, ולומדים מעשה העבודות, ולא הרגילו בעיון שרישי התורה ולא חקרו כלל לאמת אמונה, ואשר הכניסו עצמם לעיון בעקרי הדת כבר נכנסו לפרוזדור, ובני האדם שם חלוקי המדרגות בלא ספק, אבל מי שהגיע לדעת מופת כל מה שנמצא עליו מופת, וידע מן העניינים האלהיים אמתת כל מה שאפשר שתודע אמתתו, ויקרב לאמתת מה שא"א בו רק להתקרב אל אמתתו, כבר הגיע עם המלך בתוך הבית, ודע בני שאתה כל עוד שתתעסק בהכמות הלמודיות ובמלאכת ההגיון, אתה מכת המתהלכים סביב הבית לבקש השער, כמו שאמרו רז"ל על צד המשל, עדין בן זומא מבחוץ, וכשתבין העניינים הטבעיים, כבר נכנסת בפרוזדור הבית, וכשתשלים הטבעיות ותבין האלהיות, כבר נכנסת עם המלך אל החצר הפנימית ואתה עמו בבית אחד, וזאת היא מדרגת החכמים, והם חלוקי השלמות. אבל מי שישים כל מחשבתו אחר שלמותו באלהיות, והוא נופת כלו אל השם יתעלה, והוא מפנה מחשבתו מזולתו, וישים פעולות שכלו כולם בבחינת הנמצאות, ללמוד מהם ראייה על הש"י, לדעת הנהגתו אותם על אי זה צד אפשר שתהיה, מהם אשר באו אל בית המלך, חזאת היא מדרגת הנביאים, יש מהם מי שהגיע מרוב השגתו ופנותו

ופנותו

אפודי

שם טוב

האדם והכלתו, ואיך יגיע אל זה התכלית, ואיך יכיר אדם אחר שיגיע אל זה התכלית מושגת בעולם הזה, ואיך הוא נזול מכל מקרה ופגע עד שיעתק אל צרור החיים כי זהו התכלית האמיתי והוא מושג באלו החיים, ולכאור זה המשיל משל נעלה ונכבד: להרגם ולאכזר זכרם כדי שלא יטעו לזולתם. כמו שאמר ית' לא תחיה כל נשמה למען אשר לא ילמדו אחכם לעשות כל תועבותם: אמר שם טוב רבים מהחכמים הרבנים אמרו כי זה הפרק לא כתבו הרב ואם כתבו צריך גניזה והיותר ראוי לו השרפה, כי איך אמר כי היודעים הדברים הטבעיים הם במדרגה גדולה מהעוסקים בדת וכל שכן כי אמר עליהם שהם עם המלך בחצר הפנימית, אם כן הפילוסופים העוסקים בטבעיות ובאלהיות יש להם מדרגה יותר גדולה מהעוסקים בתורה. וראיתי בהקדמה לאפודי בתהלת נערוטי פירוש נאה שפירש זה הפרק באופן שיסלק הספק, כי החכמים הרבנים לא ידעו ולא יבינו זה הפרק. ואמר כי הרב עשה שלשה חלוקות בעוסקים בתורה וכנגדם עשה שלשה חלוקות בעוסקים בחכמה אחר שהגיעו אל הכית אלו ואלו, המין הראשון המגיעים אל הכית הולכים סביבו הם התלמודיים אשר ידעו התורה בדרך הקבלה ולא יתעסקו בעיון שרשי מצוה ואמונה, וכנגד אלו הם החכמים אשר למדו הלמודיות והגיון, עוד זכר המין השני והם אנשי התורה אשר יתעסקו לעיון בעקרי הדת והם יסודי התורה שזכר הרב בהלכות מדע, ועל אלו אמר כבר נכנסו בפרוזדור ובני אדם שם חלוקי המדרגות, וכנגד אלו עשה חלוקה אחרת בחכמים וז"א וכשתבין בעניינים הטבעיים כבר נכנסת בפרוזדור. עוד עשה חלוקה שלישית בלגשי התורה והם העוסקים במעשה מרכבה וידע גם כן מעשה בראשית כי כבר הגיע אל המלך בתוך הבית, וז"א אבל מי שהגיע לדעת מופת בעניינים האלהיים וכו', וכנגד אלו עשה חלוקה אחרת בחכמים ואמר וכשתשלים הטבעיות ותבין האלהיות כבר נכנסת עם המלך אל החצר הפנימית. יש מהם מי שהגיע מרוב השגתו

ופנותו

ופנותו מחשבתו מכל דבר זולתי הש"י, עד שנאמר בו ויהי שם עם ה' וגו', ישאל ויענה [ידבר] וידובר עמו במעמד ההוא המקודש ומרוב שמחתו במה שהשיג לחם לא אכל ומים לא שתה, כי התחזק השכל עד שנתבטל כל כח עב שבגוף, ר"ל מיני הוש המשוש, (ה) ויש מן הנביאים מי שיראה לבד, ויש מהם מי שיראה מקרוב, ומהם מי שיראה מרחוק, כאמרו מרחוק ה' נראה לי. ובכך הקדמנו לדבר במדרגות הנבואה, ונשוב אל ענין הפרק, והוא להזהיר שישים האדם מחשבתו בשם לבדו אחר שהגיע אל ידיעתו כמו שבארנו, וזאת היא העבודה המיוחדת במשיגי האמתות, וכל אשר יוסיפו לחשוב בו ולעמוד אצלו תוסיף עבודתם, אבל מי שיהשוב בה' וירבה לזכרו מבלי חכמה, אבל הוא נמשך אחר קצת דמיון לבד, או נמשך אחר אמונה שמסרה לו זולתו, הוא אצלי עם היותו הוין לבית ורחוק ממנו, בלתי זוכר השם באמת ולא חושב בו, כי הדבר ההוא אשר בדמיונו ואשר יזכר בפיו, אינו נאות למצא כלל, אבל הוא דבר בדוי שבדהו דמיונו כמו שבארנו בדברנו על התארים, ואמנם ראוי להתחיל בזה המין מן העבודה אחר הציור השכלי, והיה כאשר תשיג השם ומעשיו כפי מה שישבילם השכל, אחר כן תתחיל להמסר אליו ותשתדל להתקרב לו ותחזק הדבוק אשר בינך ובינו, והוא השכל, אמר אתה הראת לדעת וגו', ואמר וידעת היום והשבות אל לבבך וגו', ואמר דעו כי ה' הוא האלהים. והנה בארה התורה כי זאת העבודה האחרונה אשר העירונו עריה בזה הפרק, לא תהיה אלא אחר ההשגה, אמר לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם, והנה בארנו פעמים רבות כי האהבה היא כפי ההשגה, ואחר האהבה תהיה העבודה ההיא, אשר כבר העירו רז"ל עליה, ואמרו זו עבודה שבלב, והיא אצלי שישים האדם כל מחשבתו במושב הראשון, ולהתבודד בה כפי היכולת, ולזה תמצא דוד ע"ה שצוה שלמה בנו והזהירו מאד בשני העניינים האלה, רצוני לומר להשתכל בהשגתו, ולהשתדל בעבודתו אחר ההשגה, אמר ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו, אם תבקשנו ימצא לך ואם תעזבנו יזנחך לעד, והאזהרה לעולם היא על ההשגות השכליות לא על הדמיונות, כי המחשבה בדמיונות לא תקרא דעה, ואמנם תקרא העולה על רוחכם. הנה התבאר כי הכונה אחר ההשגה היא להמסר אליו, ולהשיג המחשבה השכלית בחשקו תמיד, וזה ישלם על הרוב בבדידות ובהתפרדות, ומפני זה ירבה כל חסיד להפרד ולהתבודד ולא יתחבר עם אדם רק לצורך הכרחי:

הערה, הלא בארתי לך שזה השכל אשר שפע עלינו מהשם יתעלה, הוא הדבוק אשר בינינו ובינו, והרשות נתונה לך אם תרצה לחזק הדבוק הזה תעשה, ואם תרצה להחלישו מעט מעט עד שתפסקהו תעשה, ולא יתחזק זה הדבוק רק בהשתמשך בו באהבת השם ושתהיה כונתך אליה כמו שבארנו

אפודי ג. במושב הראשון ולהתבודד בו. ר"ל באל ית' כי הוא ית' המשכיל והמושל והשכל והוא ראשון לכל הנמצאות, ואמר שתכונתו בו יתעלה המחשבה השכלית בחשקו תמיד. ר"ל	שם טוב ופנותו מחשבתו מכל דבר זולת השם יתעלה כי נעלמו מעיניו השמים והארץ וכל צבאם וכל דבר גשמי, אז הוא עם הש"י כמו שאמר ויהי שם עם ה' ישאל ויענה וידבר וידובר עמו במעמד ההוא המקודש, ומרוב שמחתו במה שהשיג לחם לא אכל ומים לא שתה, כי התחזק השכל עד שנתבטל כל כח שבגוף, ר"ל חוש המשוש, וזהו התכלית האחרון לאדם, ראשונה שידע את השם ואי אפשר לדעתו אם לא למד החכמות כלם, ואחר שידע מציאותו ופנה מחשבתו מכל דבר וירבה לחשוב בתוארו הנכבדים ובהנהגתו עד שישוב אחרי כן לעיין באחדות הסבה באופן שיהיה לפני ה' תמיד, וזאת העבודה לא ישתמש בה לא יד ולא רגל ועליה נאמר אשרינו מה טוב חלקנו שאנחנו מייחדים שמך ערב וזוקר. ומה טוב חלקו ומה נעים גורלו מי שייחדו תמיד את ית' בחכמה בדעת ובתבונה. וזאת העבודה לא תהיה אלא אחר הציור השכלי והוא כאשר תשיג השם ומעשיו כפי אשר ישלכו השכל. אחר כך תתחיל להמסר אליו ותשתדל להתקרב אליו ותחזק הדבוק אשר בינך ובינו והוא השכל: אמר אתה הראית לדעת וכו'. כי המחשבה בדמיונות לא תקרא דעה אמנם תקרא העולה על רוחכם, ולכן מי שיהשוב וירבה לזכרו מבלי חכמה וכו' או נמשך אחר אמונתו שמסרה לו מולתו הוא חוץ לבית ורחוק ממנו בלתי זוכר את השם באמת ולא חושב בו, כי הדבר אשר בדמיונו ואשר יזכר בפיו אינו נאות לשם נמצא כלל אבל הוא דבר בדוי שבדהו דמיונו, זה האיש ראוי שיקרא כופר כמו שביארנו בתוארים. הנה יתבאר כי הכוונה אחר ההשגה היא להמסר אליו ולהשיג המחשבה השכלית בחשקו תמיד וזה ישלם על הרוב בבדידות ובהתפרדות מכלי אדם, ומפני זה ירבה כל חסיד להתפרד ולהתבודד ואלא יתחבר עם אדם רק לצורך הכרחי: והרשות נתונה לך אם תרצה לחזק הדבוק ההוא תעשה ואם תרצה להחלישו מעט מעט עד שתפסקהו תעשה וכו', והרצון בזה כי תכלית האדם הוא שידבק בש"י ושיש רשות באדם להחזיק זה הדבוק או להחלישו, ושאי אפשר חזק זה הדבוק אם
--	--

קדשקש

פרק נא (ה) ויש מן הנביאים מי שיראה לבד, יש מהם מי שיראה משלים, כאברהם שראה במראה והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר, ויש מי שיראה מקרוב שיראה [מורה נבוכים ח"ג] ין

אישו ומינו, ואם יש לו בנים ואשה צרכיהם יעיקוהו ואפילו שיהיה בטוב שבאנשים, ולמה שאלו הדברים מפסיקים בינינו ובינו היו החכמים מקפידים על השעות אשר בו בטלים מלחשוב בשם. ואמר הרב שמעשה העבודות כלם כקריאת התורה והתפלה ועשות שאר המצות אין תכלית כוונתם רק להפנות מעסקי העולם ולחשוב תמיד בו. ומה נפלא הגה עיון הרב ועמדו על האמתיות, והנה אמרו ו"ל במדרש תנחומא מאמר מסכים לכל מה שאמר הרב הגה ו"ל, הקב"ה נתן תורה לישראל להנחילם חיי העוה"ב ולא הניח דבר שלא נתן בו מצוה, יצא לחרוש צוה לא תחרוש בשור וחמור וגו' לזרוע לא תזרע כרמך וגו' לקצור כי תקצור קצירך וצוה בלקט שכחה ופאה וגו' כדאיתא התם, "משל לאדם שטבע במים מה עשה הקברניט הושיט לו את החבל אמר לו תפוס את החבל בידך ולא תניחנו שאם תניחנו אין לך חיים, אף כאן אמר הקב"ה לישראל כל זמן שאתם מדובקים במצות יש לכם חיים שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום, הרי ביארו תכלית הביאור כל מה שאמר הרב כי תכלית כל המצות לחזק הדבוק, ואם יש גם כוונה אחרת להחיותנו כיום הזה. ואחר שהרב ביאר עבודת משיג האמתיות המיוחדות רצה להיטיב איך יגיע האדם אל זאת העבודה אשר היא התכלית, וזה אמרו מכאן אתחיל להיטיבך אל תכונת ההרגל והלמוד עד שתגיע לזאת התכלית הגדולה וכשיעלה בידך זה ויתחזק שנים רבות בו, ושער בזה מה שאמר הרב כי הפנות המחשבה מכל דבר אפילו בפסוק ראשון משמע ובזרחה ראשונה של תפלה קשה עד מאד כ"ש שיכוין לכל השמע ואל כל התפלה שנית ראוי לעבוד אחתי שיעלה מדרגה אחרת, וזה אמרו אחר כך כל מה שתקרא בתורה או תשמענה ששים כל רעיונך וכל מחשבתך להבין מה ששמע או שתקרא, לא שיהיה קורא בתורה בלשונו ולא יהיה מכון למה שהוא קורא, אלא צריך להבין מה ששמע או מה שיקרא, וזאת העבודה צריך חזק וזמן ארוך. וכשיתחזק זה צוה שלישי להיות מחשבתך לעולם פנויה בכל מה שתקראו מדברי הנביאים עד הזרכות כלם תכוין בהם להבין מה שתהנה, וכשיודעו לך אלו העבודות ותהיה מחשבתך בהם בעת שתעשם נקיה מן המחשבה בדבר מעניני העולם הזה אחרי כן מהערים מחשבתך בצרכיך, סוף דבר תשים מחשבתך במילי דעלמא בעת האוכל והשתיה ובהיותך במרחץ או בעת ספרך עם אשתך ונניך הקטנים או בפרך עם המון בני אדם, אלו זמנים רבים ורחנים המנאחי לך לחשוב בהם בכל מה שתצטרך אליו מעניני הממון ותקון הבית ותקון הגוף. אבל בעת מעשה העבודות התוריות לא תטריד מחשבתך אלא במה שאתה עושה

מורה נבוכים חלק שלישי פרק נא

עושה כמו שבארנו, אבל בעת שתהיה לכוך בפני עצמך מבלתי אחר, ובעת הקיצוץ על מנתך, הזור
מאר מלשום מחשבתך בעתים הנכבדים ההם בדבר אחר אלא בעבודה ההיא השכלית, והיא להתקרב
אל השם ולעמוד לפניו על הדרך האמתית אשר הודעתך, לא על דרך ההפעלות הדמיוניות. זאת
התכלית אצלי אפשר להגיע אליה מי שיכין עצמו לה מאנשי החכמה בזה הדרך מן ההרגל. אבל בהגיע
איש מבני אדם מהשנות האמתיות ושמתו במה שהשיג, לענין שיהיה בו מספר עם בני אדם
ומתעסק בצרכי גופו, ושכלו כלו בעת ההיא יהיה עם השי"ת והוא לפניו תמיד בלבו, ואע"פ
שגופו עם בני אדם, על הדרך שנאמר במשלים השיריים אשר נשאו לאלו העניינים, אני ישנה ולבי
ער קול דודי דופק, זאת המדרגה איני אומר שהיא מדרגת כל הנביאים, רק אומר שהיא מדרגת
מרע"ה, הנאמר עליו ונגש משה לבדו אל ה', ונאמר בו ויהי שם עם ה', ונאמר לו ואתה פה עמוד
עמדי, כמו שבארנו מענייני אלו הפסוקים, וזאת ג"כ מדרגת האבות, אשר הגיע קרבתם אל השי"ת
עד שנודע שמו בהם לעולם, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, זה שמי לעולם, והגיע מהתאחד
דעותם בהשגתו שכרת עם כל אחד מהם ברית קיימת, חברתי את בריתי יעקב וגו', כי אלו הארבעה
ר"ל האבות ומשה רבינו, התבאר בהם מן ההתאחדות בשם, ר"ל השגתו ואהבתו, מה שהעיד עליו
הכתוב, וכן השגת השם בהם ובזרעם אחריהם גדולה, והיו עם זה מתעסקים בהנהגת בני אדם
והרבות ממון ומשתדלים במקנה ובכבוד, הוא אצלי ראיה שהם כשהיו עושים המעשים ההם, לא היו
עושים אותם רק באבריהם לבד, ולבותם ודעותם לא יסורו מלפני השם. ויראה לי כי אשר חייב
היות אלו הארבעה עומדים על תכלית זה השלמות אצל השם, והשגחתו עליהם מתמדת ואפילו בעת
התעסקם להרבות הממון, ר"ל בעת המרעה ועבודת האדמה והנהגת הבית, היה מפני שתכלית
כונתם היתה בכל המעשים ההם להתקרב אל השי"ת קרבה גדולה, כי תכלית כונתם כל ימי חייהם להמציא
אומה שתדע השם ותעבדהו, כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו, הנה התבאר
לך כי כונת כל השתדלותם היתה לפרסם יחוד השם בעולם ולהיישיר בני אדם לאהבתו, ומפני זה
וכו לזאת המדרגה, כי העסקים ההם היו עבודה גדולה גמורה, ואין זאת מדרגה שיחשוב כיצא בי
להיישיר להגיע אליה, אבל המדרגה ההיא אשר קדם זכרה לפני זאת, אפשר להשתדל להגיע
אלה

שם טוב

עושה כמו שבארנו. והנה דעת הרב כי מצות צריכות
כונה להגיע אל התכלית האחרון, אבל בהשגת
התכלית הראשון והוא החיות הגוף אינם צריכות כונה.
כי הנותן צדקה ומעשר ללוי לגר ליתום ולאלמנה אף
שלא יתנהו ככונה יחיה העני והיתום והאלמנה.
עוד צוה רביעית, אבל בעת שתהיה בפני עצמך הזור
מלשום מחשבתך בעתים הנכבדים ההם בדבר אחר אלא בעבודה
ההיא השכלית, והיא להתקרב אל השם ולעמוד לפניו על
הדרך האמתית ולא ע"ד ההפעלות הדמיוניות, זאת התכלית
אצלי אפשר להגיע אליה מי שיכין עצמו לה מאנשי
החכמה בזה הדרך מן ההרגל. והנה אמרו רבותינו ז"ל
מאמר נכבד הורו כל מה שאמר ג"כ בכל זה, הנעור כלילה
והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב
בנפשו, כי אלו השפעות הם שפעות מיוחדות לנפש להתקרב
לשי"ת ולעמוד לפניו, ואם באלו השפעות הוא מתעסק
בדברים בטלים הרי זה חומס נפשו. והנה זאת העבודה
אשר רמו עליה היא אפשרית לאנשי החכמה כמו שאמר,
והנראה לי שזאת העבודה תכלול ידיעת החכמות כלם או
רובם וידיעת התורה כלה, ואחר כך בעשות המעשים
התוריים כלם להגיע אל זה התכלית, ויכול האדם להטריח
מאשנתו בצרכי הגוף שלישית היום, ושלישית היום האחר
לעין בתפלה ובשאר הדברים המעשיים, ושלישית היום
צריך להפריד האדם ולשום מחשבתו בשם יתעלה ולעין
בתורו הנכבדים ובאחדותו ובמלאכתו ובהנהגתו לעולם.
עוד אמר הרב מדרגה יותר גדולה ממנו ויחסה למשה
ראשונה ובאברהם ויצחק ויעקב שנית, וז"ל אבל בהגיע
איש מבני אדם מהשגת האמתיות ושמתו במה שהשיג
לענין שיהיה בו מספר עם בני אדם ומתעסק בצרכי הגוף

ואל

בגדל
אם ואלו

ע

מורה נבוכים חלק שלישי פרק נא

אליה בהרנל הוא אשר זכרנוהו. ואל השם נשא תחנה ותפלה להסיר ולהרחיק המונעים המכדילים בינינו ובינו, ואע"פ שרוב המונעים ההם הם מאתנו כמו שבארנו בפרקי זה המאמר, עונותיכם היו מכדילים ביניכם לבין אלהיכם. (נ) והנה נגלה אלי עיון נפלא מאד יסודו בו ספקות ויתגלו בו סודות אלהיות, והוא שאנחנו כבר בארנו בפרקי ההשגחה, כי כפי שיעור שכל כל בעל שכל תהיה ההשגחה ההשגחה אשר תפנה מחשבתו מהשם קצת עתים, תהיה ההשגחה בו בעת חשבו בהשם לבד, ותסור ההשגחה ממנו בעת עסקו, ולא תסור ממנו או בסורה ממי שלא ישכיל כלל, אבל תמעט ההשגחה ההיא

שם טוב

ההשגחה זו, ולמה שאלו ד' האבות ומשה היו שכלם גדול והיו דבקים עם השם תמיד, היתה ההשגחה גדולה בהם, ולכן היתה השגחת השם על משה והללו מחרב פרעה, ועליו הניא אח"כ מכות רבות ונאמנים, והשגית בו והללו מיד פרעה ומיד עבדיו ומכל אנשי ארץ מצרים, והשגית עליו במדבר השגחה נפלאה עד שכל הקמים עליו נכרתו כקרח וכעדתו ואבדו מן העולם, וכן השגית בעניני האבות למה שהיו כלם תמיד עם השם, אם כן מזה יתבאר צורת ההשגחה איך היא, והאיש השלם בהשגחתו חסר יפנה מחשבתו מהשם קצת העתים תהיה ההשגחה בו בעת חשבו בשם לבד ותסור ממנו בהשגחה ולא תמעט ההשגחה

ואל שם נשא תחנה ותפלה להסיר ולהרחיק המונעים וכו' ההם מאתנו כמו שביארנו בפרקי זה המאמר. הנה נתבאר עבודת משיג האמתיות מה הוא, ואיך אפשר להגיע אל העבודה הזאת אשר היא התכלית, אחר זה הודיע הרב איך תהיה השגחה זו בעולם, וכונת הרב בזה כי אין צורך ורע לו בזה שהוא צריך, אבל ילך לפניו צדקתו כמו שאמר והלך לפניך צדקך, ואח"כ יעתק אל צדור החיים כמו שאמר וכבוד ה' יאספק, וזהו כוונת הרב עד סוף הפרק: והנה נגלה אלי עתה ענין נפלא מאד ויסודו בו ספקות ויתגלו בו סודות אלהיות, והוא שאנחנו הנחנו בפרקי זה המאמר כי כפי שיעור שכל כל בעל שכל תהיה

קדש

המטה אשר נפל עליה לא יקום ממנה כי מות ימות עד שנאמר לו במראה הנבואה לרדת אליו ולומר לו דברים אלו, ויש לי המה גדול בזה איך היה מתפחד ואם בדבורו השם הקים מאמרו ונשרפו שני שרי המשיח והמשיחיהם היה לו לרדת לקדושת השם ואין לו לסחור שיהרגוהו, כי כמו שהתפלל על שני שרי המשיח ונתקבלה תפלתו כן יכול להתפלל שלא יוכלו להרע לו בדרתו אל המלך, ובאמת לא יזיקוהו אחר שראו ההיזקים אשר באו לאותם אשר רצו להכריחו לרדת אל המלך שלא ברצונו, ועם כל זה לא ראה לרדת כמו שזכרתי עד שהובטח בשמירה, וכן בשמואל אחר שהתפלל על שאול ולא הועילה תפלתו ונגזרה גזרה לבטל מלכותו, בעת שאמר לו השם ללכת להמליך את דוד אמר איך אלך ושמוע שאול והרגני, ואיך פחד והוא היה הולך בשליחותו ואיך לא עשה הוא ההבולה בעצמו אשר צוה השם לעשויה או ההבולה אחרת ולא היה לו לומר איך אלך, ואיך ראוי לומר בבאן היכא דשכיח היוקא שני אחר שנצטוו והוא היה נביא גדול ונכבד בתכלית הערך ודבק עמו והולך בשליחותו. והנה ראינו נביא אחד למטה ממנו הלך בשליחות השם למקום שהיה לו מוכן ההיזק, והוא בבית אל אשר היה שם המלך ירבעם וקרא מוזבז מוזבז כה אמר ה' הנה בן נולד לבית דוד ואשיהו שמו וזבח עליך את כהני הבמות המקטירים עליך ויבשה יד ירבעם כשאמר הפשוטה, כ"ש הוא שהיה לו לבטוח בהשם ולא לשאול איך אלך ולא היה מצטרך לתחבולה או יעשה אם ירצה. והנה ראינו בתלמוד כמה גדולים נכבדים נהרגו על קדושת השם ואם היו דבקים בו כמו שנראה ברבי עקיבא בעת שהיו מסרקים את בשרו במסרקות של ברזל היה מכוון ביהוד שהיו' ואומר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ועוד יש לי כסף גדול בזה האיש השלם החסיד היודע השם במופת בדברים האמתיים לפי מה שאפשר לו כפי כח שכלו, איך לא תועילתו צדקתו וחסידותו והשגחתו להצילו מן הפגעים בעת שהצטרך לעסק מעסקי הגוף כמו המאכל והמשתה או לעסקים אחרים המצטרפים לו, ועוד החסיד השלם העוסק בתורה יום ולילה ושומר המצות ונזהר מן העבירות ויודע השם בקבלה ולא ידע השם במופת, האיך זה נשמר לפי דעת תורתנו הקדושה האומרת שתיקוננו והפסדנו נהלים בעבודה ובמרי, ואם נאמר שאין בהם השגחה, כמו כן נוכל לומר שאין להם גמול אחר המות, ונמצא שעבודתם וחסידותם ושמירת מצות התורה ונהרגו על קדושת שמו היתה פעולתם לבטלה אחר שלא קנו באלו הפעולות תשועת נפשם. והנה אנחנו מאמינים בני מאמינים בתורה אמונה שלמה ובהשגחת השם באומנתו ובפירטי חסידיו, בין יודעי השם במופת, או בדרך קבלה, והם שומרים התורה והמצות, כלם יש להם גמול אחר המות, והוא השארות נפשם כל אחד לפי שלמותו ולפי מעלתו. אמנם להגביל גבול ההשגחה ולעמוד על אמתתה עד שלא תצא מדרכים המוגבלים והשיעורים המיוחדים

התבארו לו אותם הדברים עד שהוצרך לשאול במראת הנבואה למלאך הדובר בו מה אלה אדוני: (נ) והנה נגלה לי עתה עיון נפלא, זה העיון הנפלא לא יהיה הרצון בו שער עתה לא דבר בזה העיון שכבר הניח דברים נראה בהם מה שכלל עתה בזה הכלל, והוא מה שאמר קודם זה כשחפנה מחשבתך למאכל צריך או לעסק צריך כבר פסקה הדבוק ההוא אשר בינך ובינו כו' כבר נזכר בפועל בעת ההיא. אמנם בזה המאמר עשה כלל מוחלט מבואר ביאור שלם איך יהיה פעם ההשגחה בחסיד ואיך לא תהיה בפעם אחרת. אמר הרב מוריני והאיש השלם בהשגחתו אשר לא יסור שכלו מהשג' תהיה ההשגחה בו תמיד. והאיש השלם בהשגחתו אשר יפנה במחשבתו מהשם קצת עתים תהיה ההשגחה בעת חשבו בשם לבד. מוריני הר"ם כמלאך השם צבאות ועם שלימותו ספריו מופת. ואני אמנם אם למעוט השגתי ולקוצר יד שכלי התחדשו לי ספקות רבות בזה הדורש, אם ההשגחה בו תמיד בעת ששכלו ולבו תמיד עם השם, ספרי התורה והנביאים שניהם מלאים סולת כלולה בשמן ההשגחה לאומנתו כשהיתה נמסרת לאהבה להשם ונמשכה לעבודתו והדבקה בו בעשות התורה והמצוה המגיעות מאתו, ובעת המרי היתה מוכנת למקרים ולרעות המכוונות ממנו ית' לעונש מריה וסורת מן המצוה, וכן כל הכתובים מלאים מהשגחת השם ית' על יראיו וחסידיו, ואמר וחסר ה' על יראיו, רגלי חסידיו ישמור, והפסוקים שבאו בזה הענין רבו מלספור. אמנם להגביל ההשגחה שיהיו גבוליה משוערים מוגבלים עד שתדע באמתתם כלי פחות ויתר נמנע אצלי בודיעת זה, והשערים ננעלו בפנים רבים, ולפי שיראה מרעת הרב השלם שבעת שתהיה דבקות האדם עם השם לא יגיעהו או מין ממיני הרעות, והנה מצאנו זכריה בן יהוידע אם היה מהנביאים אשר הם במדרגה העליונה כישיעיה וירמיה או אם היה במדרגה למטה ממנה ראינו שהשיגתו הרעה הממיתה בעת העירורו הקדש ליסר העם ושלא למעול מעל בהשג' ונאמר בד"ה ורוח אלהים לבשה את זכריה בן יהוידע הכהן ויעמוד מעל לעם ויאמר להם כה אמר אלהים למה אתם עוברים את מצות ה' ולא תצליחו כי עזבתם את ה' והוא יעזוב אתכם, ורגמיהו בחצר בית ה' והמיתותו, וכן נמצא באשת אחאב שהרגת את נביאי ה', ואי אפשר לומר באותם הנביאים שלא היו דבקים בשם אם כלם ואם מקצתם, וכן נמצא אליהו שברח מזני אשת אחאב עם היותו דבק בהשם בתכלית הדבקות שלא היה לו עסק לא במאכל ולא במשתה ולא בעסק מן העסקים וארוחתו ארוחת חסיד נתונה לו מאת השם מוזמנת ומוכנת לעת צרכו, ואם יש לשעון בזה היכא דשכיח היוקא שאני ויש לו לחסיד לסלק עצמו מן הסכנה ולא יסמוך על הנס, יש לי עליו טענה, ר"ל על אליהו וזה שזכר התבאר מן הפסוקים ששני שרי המשיח והמשיחיהם נשרפו בדבורו בעת שאמרו לו כה אמר המלך רדה ולא רצה לירד לומר למלך מה שהיה מצווה לומר לשלוהו, והוא

מורה נבוכים חלק שלישי פרק נא

ההיא, אחר שאין לאיש ההוא השלם בהשגתו בעת עסקו שכל בפעל, ואמנם הוא או משיג בכח קרוב, והוא דומה בעת ההיא לסופר המהיר בשעה שאינו כותב, ויהיה מי שלא השביל השם כלל כל עיקר, כמי שהוא בחשך ולא ראה אור כלל, כמו שבארנו באמנם ורשעים בחשך ידמו, ואשר השיג ובונתו כלה על מושכלו, כמי שהוא באור השמש הבהיר, ואשר השיג והוא מתעסק, דומה בעת עסקו למי שהוא ביום המעונן, שלא תאיר בו השמש מפני העב המבדיל בינו ובינו, ומפני זה יראה לי כי כל מי שתמצאהו רעה מרעות העולם מן הנביאים או מן החסידים השלמים, לא מצאהו הרע ההוא רק בעת השכחה ההיא, ולפי ארך השכחה ההיא או פחיתות הענין אשר התעסק בו, יהיה עוצם הרעה. ואחר שהענין כן כבר סר הספק הגדול אשר הביא. הפילוסופים, לשלול השגחת השם מכל איש ואיש מבני אדם, ולהשוות ביניהם ובין אישי מיני שאר בעלי היום, והיתה ראיתם על זה מצוא החסידים והטובים רעות גדולות, (ג) ו' והתבאר הסוד בזה, ואפילו לפי דעתם, ותהיה השגחת הש"י מתמדת במי שהגיע לו השפע ההוא המזומן לכל מי שישתדל להגיע אליו, ועם הפנות מחשבת האדם והשיגו הש"י

אפודי

שם טוב

אז כסורה ממי שלא יוכל כלל כו' : לא מצאו הרע ההוא רק בעת השכחה ההיא ולפי ארך השכחה ההיא או פחיתות הענין אשר יתעסק בו יהיה עוצם הרעה :

אמר שם טוב ראיתי לנחל לך דעת הרב, והוא כי השגחת הש"י באלם ובחסידים תהיה מפני רבים.

ראשונה כי אחר שהאדם יש לו שכל, בעבור שכלו יענין אל הפועל וישמור פיו ולשונו, באופן שלא יבואו עליו רעות רבות וזרות אשר האדם הוא סתם, וזאת ההשגחה כוללת לרבים מהאנשים, ויש השגחה שניה גדולה מזה, ויש השגחה שלישית ויותר גדולה ויותר נפלאה מזו, והיא שהאיש השלם צמוסכליו לא יפחד מהשם אלא בעת צרכיו ההכרחיות אז הוא דבק עם השם והשם עמו, והוא השכר הגדול אשר לא ידומה שכר גדול ממנו, והוא מצד החכמה כי באור פני חלך חיים ומלך ביפיו תחזיקה עיניך, וכשיסור האדם מזה הדבקות האלקי ויהיה פונה לדבר מגונה או הגיע לו מהרע מה שלא יסוער כי הפריד בינו ובין האור האלקי, וזה הרע יותר גדול שאפשר שיהיה, והכן אמרו לפי ארך השכחה ופחיתות הענין אשר יתעסק, ויש הנה מדרגה ד' יותר גדולה והיא מדרגת הנביאים, כי אם יהיה אדם תמיד לפני השם אפי' בעת שהוא מתעסק בצרכי גופו, זה האיש אי אפשר להגיע לו שום רע מהרעות הגופניות, כי הדבקות אשר הוא בינו ובין ה' אי אפשר להפריד ועצמותו אינו אלא אותו הדבקות, ואפילו יעשה אותו חתיכות או ישליכו אותו באש ובמים לא יגיע לעצמו שום רע, כי עצמו אינו אלא הדבקות, והוא המושכל אשר הוא השם יתעלה או השכל הגאלי כפי דעת הרב, והכן זה כי הוא מפתח להבנת כל מה שאמר הרב אחר כך, ומה המין בהשגחה דבר הרב בזה הפקק : ואחר שהענין כן כבר סר הספק הגדול לשלול השגחת השם מכל איש מבני אדם ולהשוות ביניהם ובין איש ממיני ב"ח והיתה ראיתם על זה מצוא חסידים וטובים רעות גדולות, ויתבאר הסוד בזה, כי הרע הוא לבטל הדבקות מאת ה', וזה הרע היותר גדול שאפשר שימצא, כ"ס בהתעסק האדם כל ימיו אחר הפרד דבקות מהשם בדברים הנבדלים כי אז הוא נמשל כבהמות, כמו שאמר הרב בחטא אדם הראשון (ח"א פ"ב), וכאשר מרה צמורה אשר בעבור שכלו נזקק והגיע לו השגת המפורסמות ונשקע בהתגנות ובהתנאות אז ידע שיעור מה שהפסיד ושכח, ואמר עוד הרב וכאשר שנה פנותו וכוון אל הדבר אשר קדם לו הצווי שלא יכוין אליו שולח מג"ע, וזה העונש הדומה למרי מדה כנגד מדה, ואמר בסוף הענין ואדם ביקר ולא יצין נמשל כבהמות נדמו, וזה יותר רע שישב האיש האלקי בהמה נדמות אדם והכן זה. ח"כ נתבאר זאת ההשגחה ואפילו לדעת הפילוסופים מכלתי שישתנה ויש שם ידיעה נוספת, ותהיה השגחת השם מתמדת כפי שהגיע השפע ההוא המזומן לכל מי שיוזמן להגיע אליו, ועם הפנות מחשבות האדם

קדשקש

בזה שלא הגיעו אותם הרעות לחסידים רק בעת שכחותם והפרדם מן הרבוק, שהוא ההדבקות בשכל הפועל אשר באמצעותו יצא שכלם מן הכח אל הפועל עד ששיגו השם מה שאפשר להשיג ממנו בדרכים מופתיות אמיתיות בעת התדבקותם והיות השם אצלם בשכלם תמיד באמצעות זה המלאך א"א שיגיעו הרעות, ומה שאמר והתבאר הסוד הזה אפילו למי דעתם, שלפי דעתנו אנחנו בעלי ברית התורה האמתית המאמינים בחדוש ובהשגחה ואם לא ידענו באיזה תואר תהיה ההשגחה, ואם נראה רעות לטובים בעת מה לא בעבור זה יגיע החולשה באמונתנו שלא נהיה מיאמינים בהשגחה. ואמנם אמרו והתבאר הסוד לפי דעתם, ר"ל שאנחנו נוכל לעשות מהם זאת החלוקה עם הוראתנו במה שהנחנו והוא הרעות לטובים ונאמר שזה הרע הוא בעת שכיחתם והפרדם מזה ההתדבקות, וזהו שאמר ואפילו לפי דעתם. אמנם הם לא יורו בזה אחר שהם מאמינים בקדמות ושהכל יל' עד החיוב א"כ השם לא יחדש דבר באישי האדם אבל כלם נוהגים במנהג הטבעי והמקרים האפשריים

המיוחדים ולתת גדרה בגדר אמיתי עד שלא יוכל אדם לחלוק על הגדר ההוא לא מן הכתוב ולא מן החוש, השערים האלה נעולים בפני ובפני רבים כמוני, ואל הש"י נשא רנה ותפלה להוציאנו מבור גלותנו ולהושיבנו בנחלת צבי קדשנו והפארתנו ויהיה השגחתו עלינו כאשר בתהלה וירומם מקדשנו ותשוב העבודה למקומה במהרה בימינו, אמן :

ולפי לשון הרב שאמר נגלה לי עתה עיון נפלא, ואמר ואחר שהענין כן, נראה שעשה בזה העיון גזרה מוחלטת. אמנם העתקת רבי יהודה הרי"ף הוא בזה התואר, ואם הדבר כן, שהיא מלה תנאית, וכן כתב מורה המורה, ואמר עוד כי כל מה שהעתיק רבי שמואל אבן תבון, והנה נגלה לי עתה עיון נפלא, אמר שהיה ראוי להעתיק נראה לי עתה, שאינו הנחה גמורה, אם כן לפי דעתם לא עשה הרב בענין ההשגחה הנחה מוחלטת, אבל נראה שהענין כך, ולזה אמר מלת ואם בו', סר הספק הגדול שהביא הפילוסוף לשלול השגחת השם מאישי האדם, והיתה ראיתם על זה מצוא החסידים רעות גדולות, והוא התיר הספק

מורה נבוכים חלק שלישי פרק נא

הש"י בדרכים האמתיים ושמתו במה שהש"י, 'אי אפשר שיקרה או לאיש ההוא מין ממיני הרעות, כי הוא עם השם והשם עמו, אבל בהסיב מחשבתו מהשם, אשר הוא או נבדל מהשם, השם נבדל ממנו, והוא אז מוזמן לכל רע שאפשר שימצאוהו, כי הענין המביא להשגחה ולהמלט מיד המקרה, הוא השפע ההוא השכלי, וכבר נבדל קצת העתים מן החסיד ההוא הטוב, או לא הגיע כלל לחסר ההוא הרע, ולזה אירע לשניהם מה שאירע, והנה התאמתה אצלי זאת האמונה נ"כ מדברי התורה, אמר ית' והסתרתני פני מהם והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות, ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה, ומבואר הוא שהסתרת הפנים הזאת אנחנו סבתה, ואנחנו עושים זה המסך המבדיל בינינו ובינו, והוא אמרו ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה, ואין ספק כי דין היחיד כדן הצבור. הנה התבאר לך כי הסבה בהיות איש מבני אדם מופקר למקרה ויהיה מוזמן ליאכל כבהמות, הוא היותו נבדל מהשם, אבל מי שאלהיו בקרבו לא יגע בורע כל עקר, אמר הש"י אל תירא כי אתך אני ואל תשתע כי אני אלהיך, ואמר כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך, כי כל מי שהביא עצמו עד ששפע עליו השכל ההוא, תדבק בו ההשגחה וימנעו ממנו הרעות כלם, אמר ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם, ואמר הסכן נא עמו ושלם, יאמר פנה אליו ותשלם מכל רע. התבונן בשיר של פנעים, תראה שהוא מספר ההשגחה ההיא הגדולה, והמחסה והשמירה מכל הרעות הפתעות, הכוללות והמיוחדות באיש אחד זולתי שאר בני אדם, לא מה שהוא נמשך מהם אחר טבע המציאות, ולא מה שהוא מהם מצער בני אדם, אמר כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות, באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסוחרה אמתו, לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם, מדבר באופל יהלוך מקטב ישוד צהרים, והגיע מספור השמירה מצער בני אדם, שאמר שאתה אילו יקרה שתעבור במלחמת חרב פושטת ואתה על דרכך עד שיהרגו אלה הרונים משמאלך ועשרת אלפים מימינך, לא יגע בך רע בשום פנים, אלא שתראה ותביט משפט השם ושלומתו לרשעים ההם שנהרגו ואתה בשלום, והוא אמרו יפול מצדך אלה ורכבה מימינך אליך לא יגש, רק בעיניך תביט ושלומת רשעים תראה, וסמך לו מה שסמך מן ההגנה והמחסה. ואח"כ נתן טעם לזאת השמירה הגדולה, ואמר כי הסבה בזאת השמירה הגדולה באיש הזה, כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו כי ידע שמי, וכבר בארנו בפרקים הקודמים שענין ידיעת השם היא השגתו, ובאלו אמר זאת השמירה באיש הזה היא בעבור שידעני וחשק בי אח"כ. וכבר ידעת ההפרש שבין אוהב וחושק, כי הפלגת האהבה

שם טוב

אפודי

כפי השגתו וחכמתו: 'אי אפשר שיקרה או לאיש מין ממיני הרעות. ר"ל בעת דבקות האיש בשלם עם השם ית' ח"ו שיקרה לו איזה מין ממיני הרעות האנושיות אשר הם העדר ההשגחה, אבל השגחתו אז אמתית שלמה, אבל מרעות מדומות גוססות אי אפשר שיעלל אם לא בנבואה או במלוא לודק, ובלבד שיהיה הרעות הם אפשריות לא מחויבות כי המיתס היא מחויבת אפי' בעת דבקות הנביא בשם יתעלה ממ הנביא בנשיקה והוא משה ואהרן וכו':

האדם נהניגו השם בדרכים אמתיים ושמתו במה שהשיג אי אפשר שיקרה לאיש ההוא ממיני הרעות, כי זאת הנפש לא יטלט עליה השטן כמו שכבר ביאר הרב, למה שהוא עם השם והשם עמו, אבל בהסיר מחשבתו מהשם הוא אז מוכדל ממנו והוא אז מוזמן לכל רע שאפשר שימצאוהו, כי הענין המביא להשגחה ולהמלט מהמקרים הוא השפע ההוא השכלי, וכבר נבדל קצת העתים מן החסיד ההוא הטוב או לא הגיע כלל לחסר ההוא הרע ולזה אירע לשניהם לחסיד ולרשע מה שאירע, וכאשר הביא הרב איך היא צורת ההשגחה כפי מה שיחייבהו השכל הביא ראיה גם כן מד"ת, וזה אמרו והנה נתאמת אצלי זאת האמונה נ"כ מדברי תורה, אמר והסתרתני פני מהם והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה, וכבר נבדל קצת העתים מן החסיד ההוא הטוב או לא הגיע כלל לחסר ההוא הרע ולזה אירע לשניהם לחסיד ולרשע מה שאירע, וכאשר הביא הרב איך היא צורת ההשגחה כפי מה שיחייבהו השכל הביא ראיה גם כן מד"ת, וזה אמרו והנה נתאמת אצלי זאת האמונה נ"כ מדברי תורה, אמר והסתרתני פני מהם והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה, ומבואר הוא שהסתרת הפנים הזאת אנחנו סבתה, ואנחנו עושים זה המסך המבדיל בינינו ובינו, והוא אמרו ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה, ואין ספק כי דין היחיד כדן הצבור, הנה התבאר לך כי הסבה בהיות איש מבני אדם מופקר למקרה ויהיה מוזמן ליאכל כבהמות הוא היותו נבדל מהשם, אבל מי שאלהיו בקרבו לא יגע בורע כל עקר, אמר הש"י אל תירא כי אתך אני ואל תשתע כי אני אלהיך, ואמר כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך, כי כל מי שהביא עצמו עד ששפע עליו השכל ההוא, תדבק בו ההשגחה וימנעו ממנו הרעות כלם, אמר ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם, ואמר הסכן נא עמו ושלם, יאמר פנה אליו ותשלם מכל רע. התבונן בשיר של פנעים, תראה שהוא מספר ההשגחה ההיא הגדולה, והמחסה והשמירה מכל הרעות הפתעות, הכוללות והמיוחדות באיש אחד זולתי שאר בני אדם, לא מה שהוא נמשך מהם אחר טבע המציאות, ולא מה שהוא מהם מצער בני אדם, אמר כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות, באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסוחרה אמתו, לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם, מדבר באופל יהלוך מקטב ישוד צהרים, והגיע מספור השמירה מצער בני אדם, שאמר שאתה אילו יקרה שתעבור במלחמת חרב פושטת ואתה על דרכך עד שיהרגו אלה הרונים משמאלך ועשרת אלפים מימינך, לא יגע בך רע בשום פנים, אלא שתראה ותביט משפט השם ושלומתו לרשעים ההם שנהרגו ואתה בשלום, והוא אמרו יפול מצדך אלה ורכבה מימינך אליך לא יגש, רק בעיניך תביט ושלומת רשעים תראה, וסמך לו מה שסמך מן ההגנה והמחסה. ואח"כ נתן טעם לזאת השמירה הגדולה, ואמר כי הסבה בזאת השמירה הגדולה באיש הזה, כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו כי ידע שמי, וכבר בארנו בפרקים הקודמים שענין ידיעת השם היא השגתו, ובאלו אמר זאת השמירה באיש הזה היא בעבור שידעני וחשק בי אח"כ. וכבר ידעת ההפרש שבין אוהב וחושק, כי הפלגת האהבה

קרישקש

ובין השי"ת בעת התעסקו בעסק מן העסקים, או לא יגיע זה השפע השכלי הכציל מן הפגעים לחסר ההוא הרע אמר ולזה אירע לשניהם מה שאירע אחר שהחסיד והחסר בעת שלא ימצא להם זה הענין המסדר בינם ובין יוצרם שוים ה"כ בעת ההיות והם מוכנים לרעות שאפשר שיגיעו:

פרק

האפשרים ואין הפרש ביניהם. אמנם בהשארות הנפשות החסידים והטובים הם מודים בזה, וירצו בזה שזה ענין סבבי אחר שיצא שכלם מן הכח אל הפועל באמצעות השכל הפועל ישבו הם עמו דבר אחד: (ג) וכבר נבדל קצת העתים מן החסיד ההוא הטוב, רוצה בו וכבר נבדל השפע השכלי אשר הוא ההתדבקות בינינו

מורה נבוכים חלק שלישי פרק נא נב

האתנה עד שלא תשאר מחשבה בדבר אחר אלא באהוב ההוא, הוא החשק. וכבר בארו הפילוסופים כי הכחות הנפוניות בימי הבחרות ימנעו רוב מעלות המדות, כ"ש זאת המחשבה הזכה העולה ביד האדם משלמות המושכלות המביאות לחושק השם יתעלה, כי מן השקר שתעלה ביד האדם עם רתיחת הליחות הנפוניות, כי כל אשר יחלשו כחות הנוף ותכבה אש התאוות, יחזק השכל וירבה אורו ותוך השגתו וישמח במה שהשיג, עד כשיבא האיש השלם בימים ויקרב למות, תוסיף ההשגה ההיא תוספת עצומה, ותרבה השמחה בהשגה ההיא והחשק למושג, עד שתפרד הנפש מן הנוף או בעת ההנאה ההיא, ועל זה הענין רמזו החכמים במות משה אהרן ומרים, ששלשתם מתו בנשיקה, (ואמר) שאמרו וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה', מלמד שמת בנשיקה, וכן נאמר באהרן על פי ה' וימת שם, וכן במרים אמרו אף היא בנשיקה מתה אבל לא זכר בה על פי ה' להיותה אשה ואין טוב לזכור זה המשל בה, הבונה בשלשתן שמתו בענין הנאת ההשגה ההיא מרוב החשק, ונמשכו החכמים ז"ל בזה המאמר על דרך מליצת השיר המפורסמת, שתקרא שם ההשגה המנעת עם חזק חשק הש"י, נשיקה, באמרו ישקני מנשיקות פיהו, וזה המין מן המיתא אשר הוא המלט מן המות ע"ד האמת, לא זכרו החכמים ז"ל שהגיעה רק למשה ואהרן ומרים, אבל שאר הנביאים והחסידים הם למטה מזה, אך כולם תחזק השגת שכלם עם המות, כמו שנאמר והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך, וישאר השכל ההוא אח"כ לנצח על ענין אחד, כי כבר הוסר המונע אשר היה סבדיל בינו ובין מושכלו בקצת העתים, ויעמוד בהנאה הגדולה ההיא, אשר אינה ממין הנאת הנוף, כמו שבארנו בחבורנו וביאר גולתנו לפנינו. ושים לבך להבין זה הפרק, והשתדל בכל יכולתך, להרבות העתים ההם אשר אתה בהם עם ה', או שאתה משתדל להגיע אליו, ולמעט העתים ההם אשר אתה בהם עם זולתו ובלתי משתדל להתקרב אליו, ובזאת ההישרה די לפי כוונת זה המאמר:

פרק נב אין ישיבת האדם ותנועתו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועתו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך, ומפני זה מי שיבחר בשלמות האנושי ושיהיה איש האלהים באמת, יעור משינתו וידע שהמלך הגדול המחוּפּף עליו והדבק עמו תמיד הוא גדול מכל מלך בשר ודם ואילו היה דוד ושלמה, והמלך ההוא הדבק המחוּפּף הוא השכל השופע עלינו, שהוא הדבוק אשר בינינו ובין הש"י, וכמו שאנחנו השגתו באור ההוא אשר השפיע עלינו, כאמרו באורך נראה אור, כן באור ההוא בעצמו הוא

שם טוב

אמרי

פרק נב א ואילו היה דוד ושלמה. ר"ל שהמלך המחוּפּף עלינו יותר גדול מכל מלך ב"ו ואפילו היה המלך ההוא דוד ושלמה שהיו גדולים בדורם: ב וכמו שאנחנו השגתו. ר"ל מה שהשגתו הפועל באור אשר השפיע הוא עלינו כאמרו באורך נראה אור כן באור ההוא בעצמו משיג השכל הפועל ומשקיף עלינו ופועל עלינו תמיד:

באהבה עד שלא יתאר מחשבה בדבר אחר אלא באהוב הוא החשק, הנה כבר יתבאר כי השגת גדולה באיש מן האנשים הוא בעבור ידיעתו והחשק שיש להש"י, וכל מי שיש לו חשק לא יוכל להפנות דעתו אל דבר אחר אלא באותו דבר אשר הוא חושק, הנה נתבאר מזה כי האדם עוסק בתורה ובחכמה הוא מושגת מהשם יתעלה בזה העולם וכמה יועיל בתורה ובחכמה להנצל האדם מיד המקרה: עוד אמר הרב

אין יהיה זה האיש בסוף ימיו, ואמר וכבר ביארו הפילוסופים כו' שמתו בנשיקה, והכוונה ששלשתם מתו בענין ההשגה ההיא מרוב החשק, ונמשכו החכמים בזה המאמר ע"ד מליצת השיר. אמר שלמה ישקני מנשיקות פיהו וכו' הדבקות, וזה המין מן המיתא אשר הוא המלט מן המות ע"ד האמת לא זכרו חז"ל שהגיע רק למשה ואהרן ומרים אך שאר הנביאים והחסידים הם למטה מזה, אך כלם תחזק השגת שכלם עם המות כמו שאמר והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך, וישאר אחרי כן השכל ההוא על ענין אחד כי כבר הוסר המונע אשר היה סבדיל בינו ובין מושכלו בקצת העתים והוא הגוף, ויהיה עומד בהנאה הגדולה ההיא ממין הנאות הגוף כמו שביארנו בחבורנו וביאר גולתנו לפנינו: ושים לבך להבין זה הפרק כי יתבאר בו דברים רבים נפלאים וסודות גדולות והתרת ספקות, ואחר שתכלית האדם הוא דבקות בשם יתעלה ובעבור זה נצול מכל צרה וצוקה ראוי שתשתדל בכל יכולתך להרבות העתים אשר אתה בהם עם השם או שאתה משתדל להגיע אליו, ולמעט העתים ההם אשר אתה בהם עם זולתו בלתי משתדל להתקרב אליו, וזאת ההישרה די לפי כוונת זה המאמר, וזה הפרק עם הפרקים הבאים נקראים הנהגת המתבודד, ואם יגזור האל בחיים אנחנו נדאר הנהגת שלשה אנשים, הנהגת האיש התורני לצד, והנהגת האיש הפילוסופי, והנהגת מי שיכלול אלו השתי שלמות, והוא אשר כיון הרב הנהגה. ובעבור זה האיש האחרון פשה זה הספר ויחד לו זאת ההנהגה הנפלאה:

פרק נב אין ישיבת אדם ותנועתו ועסקיו והוא לבדו בביתו כישיבתו ותנועתו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך, ומפני זה מי שיבחר בשלמות האנושי ושיהיה איש האלהים באמת יעור משינתו וידע שהמלך הגדול המחוּפּף עליו והדבק בו הוא גדול מכל מלך בשר ודם ואפילו אותו המלך דוד ושלמה אפי' שהיו מלכים גדולים, כי שכל הפועל גדול מהם והמלך ההוא הדבק המחוּפּף הוא השכל השופע עלינו שהוא הדבוק בינינו ובין הש"י, וכמו שאנחנו השגתו באור ההוא אשר השפיע עלינו כאמרו באורך נראה אור ט', ר"ל כי

כמו

מורה נבוכים חלק שלישי פרק נב נג

הוא משקיף עלינו, ובעבורו הוא תמיד עמנו משקיף ורואה, אם יכתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' (ה) והבן זה מאד: ודע כי כאשר ידעו זה השלמים, תגיע אליהם מן היראה והבנייה ופחד השם ויראתו ובשתם ממנו, בדרכים אמתיות לא דמיוניים, מה ששם צפונותיהם עם נשותיהם ובבית המרחץ, כנגליהם עם שאר בני אדם, כמו שתמצא מנהג חכמינו המפורסמים עם נשותיהם מגלה טפח ומכסה טפח, ואמרו ג"כ אי זה צנוע זה הנפנה בלילה בדרך שנפנה ביום, וכבר ידעת הזהירם מלכת בקומה זקופה, משום מלא כל הארץ כבודו, לישב בלב בני אדם באלו המעשים כלם הענין אשר זכרתי לך, והוא שאנחנו תמיד בין ידי השי"ת ולפני שכינתו נלך ונשוב, וגדולי חכמינו ז"ל היו נמנעים מלגלות ראשם, להיות השכינה מחופפת על האדם ומסוככת אותו, וכן היו ממעטים בדבריהם לזאת הבונה, וכבר בארנו מה שראוי לבארו במיעוט הדברים באבות, כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים. וזה הענין אשר העירותיך עליה הוא הכונה במעשי התורה כלם, כי בפרטים ההם המעשיים כלם ובעשותם תמיד תגיע רגילות ליחידים החסידים עד שישלמו השלמות האנושי, ויפחדו מהשם וייראו ממנו וידעו כי עמהם, ויעשו אח"כ מה שראוי, כבר באר השי"ת כי תכלית מעשי התורה כלם הוא להגיע אל האדם זה ההפעלות, אשר כבר בארנו במופת בזה הפרק למי שידע האמתות אמתת היום הגעתו אליו, ר"ל יראתו יתברך ולפחד מדברו, אמר אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ה' אלהיך. התבונן איך באר לך כי הבונה היתה מכל דברי התורה הזאת תכלית אחת, והיא ליראה השם הנכבד והנורא, והיות זה התכלית מנעת במעשים תדעוהו מאמרו בזה הפסוק, אם לא תשמור לעשות, הנה התבאר שהיא תגיע מן המעשים שהם עשה ולא תעשה, אבל הדעות אשר למדתנו התורה והם השגת מציאותו יתב' ואחדותו, הדעות ההם ילמדנו האהבה כאשר בארנו פעמים, וכבר ידעת רוב האזהרה שהזהירה התורה על האהבה, ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך, כי שתי התכליות והם האהבה והיראה יגיעו בשני הדברים, האהבה תגיע בדעות התורה, הבוללות השגת מציאות השי"ת על אמתתה, והיראה תגיע בכל מעשי התורה כמו שבארנו, והבן זה הביאור:

פרק נג זה הפרק כולל פירוש עניני שלשה שמות שהוצרכנו לפרשם, והם חסד ומשפט וצדקה, וכבר בארנו בפירוש אבות שחסד ענינו ההפלגה ^א באי זה דבר שמפליגים בו, ושמשו בו בהפלגת גמילות הטוב יותר, וידוע שגמילות הטוב כולל שני ענינים. האחד מהם לגמול טוב מי שאין לו חק עליך כלל. והשני להטיב למי שראוי לטובה יותר ממה שהיו ראוי. ורוב שמוש ספרי הנבואה

אפודי

ג והבן זה מאד. ר"ל כי באיזה מקום נסתר שיהיה צו האדם שם הוא פעולת השכל הפועל, וזהו אמר אם יסתיר איש במסתרים: ד והבן זה הביאור. ר"ל שבמלות הסודות חגיע היראה שהוא ענין פחות מהאהבה, ובחכמה האמתית חגיע האהבה אשר היא יותר מעולה ממה שיהיה אפשר: **פרק נג א** באיזה דבר שמפליגין בו, ר"ל שכל חסד חסד חסד על הפלגת הענין, אם על הפלגת הרע כאומרו על ענין הרעות חסד, כלומר נמאס ונחשב בחכמה ההפלגה

ולא תעשה, וגם כונת התורה להגיע אל האהבה אשר תגיע בחכמה. אם כן בתורה יושגו שתי השלמות אשר החכמים החסידים ישיגום בהכנעה וביראה ובחכמה, ואמרו ג"כ כי במצות עשה ולא תעשה יושג היראה שהוא ענין פחות מהאהבה, ובחכמה האמתית תגיע אהבה שהוא הענין היותר מעולה ממה שיהיה אפשר לאדם:

פרק נג זה הפרק כולל ענין השלשה שמות וגו', זה הפרק הוא הצעה למה שאתרנו, ורצה לפרש אלו השלשה שמות שהם חסד ומשפט וצדקה, והחסד ענינו ההפלגה באיזה דבר שמפליגין בו, והרצון כי איזה דבר שמפליגין בו בין לטוב ובין לרע, לטוב הדבר מבואר, לרע נאמר איש אשר יקח את אחותו וגו' והיא תראה את ערותו חסד הוא וגו', ונאמר שהאיש אשר ישכב את אחותו עשה רע בהפלגה, וזה הפסוק המביא להרע לומר שחסד ענינו ההפלגה באיזה דבר בין שיהיה טוב או רע, ועם ששתמשו בו בהפלגת גמילות הטוב יותר, וידוע שגמילות הטוב בכלל ב' ענינים, האחד לגמול טוב למי שאין לו חק עליך כלל, והשני להטיב למי שהוא ראוי בטובה יותר ממה שראוי

קרישקש

בפועל, ובאור ההוא נשיג זה השכל אשר הוא סבת שכלנו המוציא אותו מן הכח אל הפועל, ובאמצעותו נשיג השי"ת בהיותו מקנה לנו המושכלות הראשונות אשר בהם תעשינה ההקדמות והמופתים על אמתת מציאותו ולשלול ממנו במופת אמת כל מה שראוי לשלול:

פרק

שם טוב

כמו צשפע אשר צנו מהשכל הפועל נשיג את השכל הפועל, כן באותו השפע הוא משקיף עלינו ובאותו אור בעצמו ובעבורו הוא עמנו תמיד משקיף ורואה אם יסתיר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה', והבן זה מאד. והרצון צו כי באיזה מקום שיהיה צו האדם שם הוא פעולת השכל הפועל ואנחנו דבקים בו מצד השיגנו אותו האור וכו' דבק צנו, וידוע אותו מצד השיגנו אותו האור, ואחר שאותו האור נחלק לאישים רבים לא יסתיר איש ממנו. והבן זה הביאור מאד, והרצון צו כי כונת התורה כלה להגיע אל היראה ואל ההכנעה, וזה תגיע בעשות כל המצות עשה

ולא תעשה, וגם כונת התורה להגיע אל האהבה אשר תגיע בחכמה. אם כן בתורה יושגו שתי השלמות אשר החכמים החסידים ישיגום בהכנעה וביראה ובחכמה, ואמרו ג"כ כי במצות עשה ולא תעשה יושג היראה שהוא ענין פחות מהאהבה, ובחכמה האמתית תגיע אהבה שהוא הענין היותר מעולה ממה שיהיה אפשר לאדם:

פרק נב (ה) והבן זה מאד. פי' השמש ישיב הראות אשר הוא רואה בכח, רואה בפועל, ובו ישובו הדברים הנראים בכח נראים בפועל, ובאור ההוא בעצמו המגיע ממנו ישיג השמש אשר הוא הסבה בשיראה הרואה בפועל, כן האור השופע מהשי"ת אשר הוא השכל הפועל והוא המוציא שכלנו מן הכח אל הפועל ובו ישובו הדברים המושכלים לנו בכח מושכלים

מורה נבוכים חלק שלישי פרק נג נד

הנבואה במלת חסד הוא בהטבה למי שאין לו חק עליך כלל, ומפני זה כל טובה שתניעך מאתו ית' תקרא חסד, חסדי ה' אזכיר, ובעבור זה המציאות כלו ר"ל המצאת הש"י אותו, הוא חסד, אמר אמרתי עולם חסד יבנה, ענינו בנין העולם חסד הוא, ואמר בספור מדותיו יתב', ורב חסד. ומלת צדקה, היא נגזרת מצדק, והוא היושר, והיושר הוא ב' להגיע כל בעל חק לחקו, ולתת לכל נמצא מן הנמצאות כפי הראוי לו, (ה) ולפי הענין הראשון לא יקראו בספרי הנבואה החוקים שאתה חייב בהם לזולתך כשתשלם, צדקה, כי כשתפרע לשכיר שכרו או תפרע חובך לא יקרא צדקה, אבל החוקים הראויים עליך לזולתך מפני מעלות המדות, כרפואת מחץ כל לחוץ, יקרא צדק, ומפני זה אמר בהשבת המשכון ולך תהיה צדקה, כי כשתלך בדרך מעלות המדות, כבר עשית צדק לנפשך המשכלת כי שלמת לה חוקה, ומפני זה תקרא כל מעלת מדות, צדקה, אמר והאמין בה' ויחשבה לו צדקה, ר"ל מעלת האמונה, וכן אמרו (עליו השלום) וצדקה תהיה לנו, אבל מלת משפט, הוא לדון במה שראוי על הגדון, ² יהיה חסד או נקמה, כבר התבאר שהסד נופל על גמילות חסד נמור, וצדקה על טובה שתעשה אותה מפני מעלות מדות להשלים בה נפשך, ומשפט פעמים שתהיה תולדתו נקמה ופעמים שיהיה טוב, וכבר בארנו בהרהקת התארים, כי כל תואר שיתואר בו הש"י בספרי הנביאים הוא תאר מעשיו, והיה לפי המציאו הכל נקרא חסיד, ולפי רחמיו על הענינים ר"ל הנהגתו בע"ח בכחותיהם, יקרא צדיק, ולפי מה שיתחדש בעולם מן המצוות המצטרפות ומן הרעות הגדולות המצטרפות, אשר חייב אותם הדין הנמשך אחר החכמה, יקרא משפט. והנה נכתבו בתורה אלו הנ' שמות, השופט כל הארץ, צדיק וישר הוא, ורב חסד, וכונתנו היתה בפרש עניני אלו ג' השמות הצעה לפרק הבא אחר זה:

פרק נד שם חכמה נופל בלשון עברי על ד' דברים, הוא נופל על השנת האמתות אשר תכלית כוונתם השנתו ית' שמו, אמר והחכמה מאין תמצא וגו', ואמר אם תבקשנה ככסף, וזה הרבה. ונופל על ידיעת המלאכות אי זו מלאכה שתהיה, וכל חכם לב בכם, וכל אשה חכמת לב. (ה) ונופל על קנות מעלות המדות, וזקניו יחכם, בישישים חכמה, כי הדבר שיקנה האדם בחכמה בזקנה לבד הוא ההכנה לקבל מעלות המדות. ונופל על הערמה והתחבולה, הבה נתחבמה לו, ולפי זה

זה

שם טוב

אפורי

שראוי, ומלת צדקה היא נגזרת מצדק הוא היושר והוא להגיע כל בעל חק לחקו, הרצון בו כל מי שיפרע חובו או שכירו וכיוצא בו: ולתת לכל נמצא מהנמצאות כפי הראוי לו, הרצון בו כמו שירפא איזה חולה או שיניל איזה אדם מן הרע המוכן לו, א"כ צדקה היא נגזרת מצדק ויושר, והיושר נאמר על ד' ענינים, א"כ הצדקה תאמר על ד' מינים, אף שהענין הראשון לא תקרא בספרי הנבואה צדקה, כי החקים שאתה חייב לזולתך כשתפרע לשכיר שכרו או תפרע חובותיך לא יקרא צדקה, אצל וכו', וכן אמרו וצדקה תהיה לנו, והנה בעשותנו המצות יגיע לנו מעלת הצדק שהוא מן היושר להשלים הנפש החסרה ולתת לה חקה הראוי לה, והוא ביאור נפלא: אצל מלת משפט הוא לדון מה שראוי על הגדון יהיה טוב או רע, כבר

הספגה, אם בענין גמילות הטוב, חסד ואמת, וכן רבים: ב' להגיע כל בעל חק לחקו. ר"ל שמלת צדקה תאמר על מי שיעשה חקו הראוי לו, כמי שיפרע חובו או שכירו וכיוצא בו: ולתת לכל נמצא מהנמצאות הראוי לו. ר"ל והענין השני שיאמר מלת צדקה הוא צמי שנותן מה שראוי כפי הראוי לו לאיזה נמצא שיהיה, כמי שירפא איזה חולה או שיניל איזה אדם מן הרע המוכן לו, וזה מפני מעלת מדותיו ושלמותם: ג' יהיה חסד או נקמה, ר"ל שמלת משפט תאמר על מי שדן מה שראוי לידון, ויהיה חסד מן הענין הראשון ר"ל שעשה פעל טוב, ושופט בעבור רע שעשה, וזהו נקמה: ד' הסובות המלמדות והרעות הגדולות המצטרפות, ר"ל המסודרות מהם במקרה לא בעצם:

התבאר כי החסד יהיה על גמילות חסדים וצדקה על הטובה שתעשה אותה מפני מעלות המדות להשלים בו נפשך ומשפט פעמים תהיה תולדתו נקמה מה ופעמים שיהיה לטוב, והש"י נקרא חסיד וצדיק ושופט, לפי המציאו הכל נקרא חסיד, ולפי רחמיו ר"ל הנהגתו צ"ח בכחותיהם הצריך להם יקרא צדיק, ולפי מה שיתחדש מן הטובות המצטרפות והרעות הגדולות אשר חייב אותם הדין הנמשך אחר החכמה יקרא שופט, והנה נכתבו בתורה אלו השלושה שמות, השופט כל הארץ, צדיק וישר הוא, ורב חסד, וכונתנו בפירוש ענין אלו השמות הצעה לבאר פרק הבא אחר זה:

פרק נד כי הדבר שיקנה אדם בחכמה צוקנה לבד הוא הכנה למעלת המדות, והוא העצה והתבונה, לא החכמות הטבעיות והאלהיות, כי לא יושגו בעבור הזמן, אמנם העצה והתבונה שהם צריכים למעלות המדות יושגו בארך הזמן כמו שביאר הפילוסוף, וזהו מה שאמר הרב כי בישישים לא ימצא חכמה אלא ההכנה בו, ונופל על הערמה והתחבולה הכנה נתחבמה לו,

ויקח

קרישקש

זקנה לבד הוא ההכנה לקבל מעלות המדות. את רגלים רצנו וילאונו ולא נוכל להגיע לסוף דעת הרב מורנו אם הם דברים נראים שהם גלויים בעצמם ומה נעשה בגאון הירדן כשהוא מדבר בסודות נעלמים, כי הנה נראה שאין לו להוציא וזקניו יחכם ובישישים חכמה מכלל חכם בחכמה מן החכמות, או בעל מדות עם חכמה, או

פרק נג (ה) ולפי הענין הראשון, פ"י והוא אמרנו שצדקה נגזרת מצדק, ולפי זאת הגזרה שהוא נגזרת מצדק שהצדק הוא ראשון ויסוד למלת צדקה:

פרק נד (ה) ונופל על קנות מעלות המדות וזקניו יחכם, בישישים חכמה, כי הדבר אשר יקנה האדם בעת

[מורה נבוכים ח"ג] יח 18

מורה נבוכים חלק שלישי פרק נד

זה הענין אמר, ויקח משם אשה חכמה, ר"ל בעלת ערמה ותחבולה, ומוזה הענין חכמים המה להרע, ואפשר שיהיה ענין החכמה בלשון העברי מורה על הערמה ושמוש המחשבה, פעמים יהיה הערמה ההיא וההתחכמות, או לקנות מעלות שכליות, או לקנות מעלות מדות, או ללמוד מלאכת מעשה, או יהיה בדעות ובמדות מנוגות. הנה התבאר שהם יאמר לבעל המעלות השכליות, ולבעל מעלות המדות, ולכל בעל מלאכת מעשה, ולבעל תחבולות במעשים מנוגים ובדעות. ולפי זה הביאור יהיה החכם בכל התורה על אמתתה נקרא חכם משני פנים, מצד מה שכללה התורה ממעלות השכליות, ומצד מה שכללה ממעלות המדות, אלא שמפני היות השכליות אשר בתורה מקובלות בלתי מבוארות בדרכי העיון, נמצא בספרי הנביאים ודברי חכמים, שמישימים ידיעת התורה מין אחד, והחכמה הנמורה מין אחר. החכמה ההיא הנמורה היא אשר התבאר בה במופת מה שלמדנוהו מן התורה ע"ד הקבלה מן השכליות ההם, וכל מה שתמצא בספרים מהגדלת החכמה וחשיבותה ומיעוט קוניה, לא רבים יחכמו, והחכמה מאין תמצא, וכיוצא באלו הפסוקים הרבה, כלם יורו על החכמה ההיא אשר תלמדנו המופת על דעות התורה, ואמנם בדברי החכמים ז"ל הוא גם כן הרבה מאד, ר"ל שגם הם משימים ידיעת התורה מין אחד וישימו החכמה מין אחר, אמרו ז"ל על מרע"ה, אב בתורה, אב בחכמה, אב בנביאים, ובא בשלמה ויחכם מכל אדם, א אמרו ולא משה, כי הוא רוצה באמרו מכל האדם מכל אנשי דורו, ומפני זה תמצא שהוא זוכר היטן וכלכל ודרדע בני מחול, החכמים המפורסמים אז. וזכרו החכמים ז"ל ג"כ שהאדם נתבע בידיעת התורה תחלה, ואח"כ הוא נתבע בחכמה, ואח"כ הוא נתבע במה שראוי עליו מתלמודה של תורה, ר"ל להוציא ממנו מה שראוי לעשות, וכן ראוי שיהיה הסדר, שיודעו הדעות ההם תחלה ע"ד קבלה, ואח"כ יתבארו במופת, ואח"כ ידוקדקו המעשים המביאים דרכי האדם, וזה לשונם ז"ל, בהיות האדם נתבע על אלו הענינים הג' על הסדר הזה, אמרו כשאדם נכנס לדין, תחלה אומרים לו קבעת עתים לתורה פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר. הנה התבאר לך שידיעת התורה אצלם מין אחד, והחכמה מין אחר, והוא לאמת דעות התורה

אפודי

שם טוב

פרק נד א אמר ולא משה. ארז"ל בפסוק ויחכם שלמה מכל האדם, שאינו ר"ל ששלמה נחכם יותר ממרע"ה, כי כבר אמר שמרע"ה היה אב בחכמה אב בתורה,

ויקח משם אשה חכמה בעלת ערמה ותחבולה, ומוזה הענין חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו, אפשר שיהיה ענין החכמה בלשון עברי מורה על הערמה ושמוש המחשבה כו': ולפי"ז הביאור יהיה החכם בכל התורה על אמתתה נקרא חכם משני פנים, מצד מה שכלל התורה מן המעלות השכליות, ומצד מה שכללה ממעלות המדות, ואח"כ הוא נתבע במה שראוי עליו מתלמודה של תורה, ר"ל להוציא ממנו מה שראוי לעשות, וכן ראוי שיהיה הסדר, שיודעו הדעות ההם תחלה ע"ד קבלה, ואח"כ יתבארו במופת, ואח"כ ידוקדקו המעשים המביאים דרכי האדם, וזה לשונם ז"ל, בהיות האדם נתבע על אלו הענינים הג' על הסדר הזה, אמרו כשאדם נכנס לדין, תחלה אומרים לו קבעת עתים לתורה פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר. הנה התבאר לך שידיעת התורה אצלם מין אחד, והחכמה מין אחר, והוא לאמת דעות התורה

חכם משני פנים, מצד מה שכלל התורה מן המעלות השכליות, ומצד מה שכללה ממעלות המדות :
אמר שם טוב למה שזכר הספר הנכבד הוא ביאור התורה על אמתתה וכולל מעלות המדות והשכליות, היודע זה הספר יקרא חכם באמת, ויהיה חכם כולל למה שיכלול ב' מיני השלמות : וזה בשלמה ויחכם מכל האדם ולא משה, והרצון בו כ"א נאמר שהחכמה ענין אחד וידיעת התורה ענין אחר איך אמרנו שמה היה אב בחכמה, אב לא שרצה אב בתורה אב בחכמה על ידיעת התורה, וא"כ יהיה משה אב בחכמה למה שהוא אב בתורה, לא למה שהיה אב בחכמה והשגת הדברים ע"ד המופת, כ"א היה הדבר כן לא היה אומר הכתוב ויחכם מכל האדם, לכן אמר כי רבותינו אמרו שלא היה יותר חכם ממה שמה היה חכם בכל חכמה, והוא אב לכל מי שהוא אב בתורה ואב בנבואה. הנה יתבאר לך שידיעת התורה אצלם מין אחד, והחכמה מין אחר, והוא לאמת דעות התורה

בענין

קושקש

לרוב חולשת גופו, לא מפני שובו לזכר מדותיו. ואמר אריסטו במדות האנשים השוקדים בפעולות הטובות הם סבות פועלות למדות הטובות כי הם בהתמדתם ושקידתם ובקיאותם ישובו להם מעלות המדות תארים קיימים וקנינים חזקים, וכן מתמדי הרוע כמו שירגיל דרך משל בשתית היין וזוללות הבשר יהיה לו סבה בכל יום להיותו בעל תאוה ואין מספיקין בירו לעשות תשובה. נראה מן המאמר ומן החוש כי המדות והתבוננות אשר החזיק בהם האדם פעמים רבות טובות ורעות הם דבקות בו כצמיד פתיל והם מלפפות אותו כל ימיו עד יום המיתה, אם לא שהגיע להפלת הזקנה ויבטלו ממנו המדות הטובות או הרעות מצד תולשת כחותיו, כמו שיבטל הראות מן הרואה כאשר יפליג בזקנה. ומה שהביא הרב השלם לומר כי מה שאמר וזקניו יחכם ובישישים חכמה נאמר על קנין המדות, הוא בעבור שיולדו לו מאלו ההקדמות שאמרו חכם בחכמתו נאמר על בעל המדות הטובות, כי יקשה בעיניו אם הוא כמו שנראה מענינו וממשמעות המלה, ר"ל אמרו חכם מה שירצה בו הענין הכולל שיהיה שלם בכל חכמה, אחר שחכם בזה הפסוק נאמר סתם ולא פירש באיזה ענין, ויקשה לו איך אמר אחר זה השכל וידוע אותי שהיא ידיעת מציאות השם והיא החכמה האלהית וצריך שיקדמו לה ידיעות רבות, ועוד איך ישימנה מאוחרת שלפי הסדר שלקח היא מעט המדרגה אצל ההמון, ומתוך כך פירש

בו

או עם חכמות כוללות, שראינו ברוב המקומות זוכר חזקנים לשבח ונראה מענינם שהם חכמים, כי החכמה עם רוב ענינה יגיע בשלימותה ברוב הימים, אמר הכתוב ויצאו זקניך ושפטך, ואמר ופרשו את השמלה לעיני זקני העיר, ואמר ויצאה יבמתו השערה לפני הזקנים, ואמר והוציאו אותו אל זקני עירו, ואמר ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו, ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם. ומדעת הרב נראה כמו כן שרוב ימי האדם צריכים אל החכמה, ואמר ומתי תמצא ההזמנה השלמה והפנאי הגמור עד שיצא מה שבאיש ההוא מן הכח אל הפועל, זה אמר בסבה הרביעית מהמונעות הלימוד ואמר שהם צריכים אל אורך הימים בדרישה וחקירה. מכל זה יש לנו לפרש שאמרו וזקניו יחכם רוצה בו התחכמות לפי שהיא צריכה לאורך השנים כמו שאמר הרב. עוד יש לי ספק גדול בזה איך יקנה אדם בזקנה מעלות המדות ואם היה מוחזק בבחרותו בקניי המדות הפחותות איך יתפשט בזקנתו אחר שהחזק. ורגל בהם ושובו לו לטבע הזק. ואמר הר"ם שיש אנשים שיש להם בתחלת הבריאה הכנה מוגית א"א עמה שלמות בשום פנים, ואמר וכן תמצא אנשים בעלי קולות והמיה ותנועותיהם נבהלות יורו על הפסד סדר ורוע הרכבה, וכן נראה בחוש שהמדות שהחזיק בהם בבחרות הוא בלתי מסתלק מהם בזקנה אם לא שיגיע להפלת הזקנה וכו' תש וגלאת ולא יוכל להחזיק בקצת הדברים שהיה מחזיק בהם

התורה בעיני האמתי. ואחר מה שהצענוהו לך שמע מה שאומר: כבר ביארו הפילוסופים הקדומים והאחרונים, שהשלמות הנמצאות לאדם ד' מינים. הראשון, והוא הפחות שבהם והוא אשר עליו יכלו ימיהם אנשי העולם, הוא שלמות הקנין, ר"ל מה שימצא לאדם ממסון ובגדים וכלים ועבדים וקרקעות וכיוצא באלו, ושיהיה האדם סלך גדול הוא מזה המין, וזה שלמות שאין דבקות בינו ובין האיש ההוא כלל, אבל הוא יחס אחר רוב הנאתו דמיון גמור, ר"ל שזה ביתי וזה עבדי וזה המסון שלי ואלו הם גרודי וצבאי, וכשיבחנו נופו ימצא הכל חוצה לו, וכל אחד מאלו הקנינים הוא מה שהוא נמצא בפני עצמו, ומפני זה כשיעדר היחס ההוא, ישכים האיש ההוא אשר היה סלך גדול, אין הפרש בינו ובין הפחות שבבני אדם, מבלתי שישתנה דבר מהדברים ההם אשר היו מיוחדות אליו. ובארו הפילוסופים כי מי שישים השתדלותו וטרחו לזה המין מן השלמות, לא טרח רק לדמיון גמור, והוא דבר שאין לו קיימא, ואפילו יתקיים בידו הקנין ההוא כל ימי חייו ב לא יהיה לו בעצמו שום שלמות. והמין הב' יש לו התלות בגוף האדם יותר מן הראשון, והוא שלמות תבנית הגוף ותכונותיו וצורתו, ר"ל שיהיה מזה האיש ההוא בתכלית השווי ואבריו נערכים חזקים כראוי, וזה המין ג' מן השלמות אין לעשותו תכלית כוונה, מפני שהוא שלמות נופני, ואין לו לאדם מאשר הוא אדם אבל מאשר הוא בע"ח, וישתתף בזה עם הפחות שבבע"ח ג' כ, אילו הגיע כח אחד מבני אדם עד התכלית האחרון לא ישיג לכח פרד אחד חזק כ"ש כח אריה או כח פיל, ותכלית זה השלמות כמו שזכרנו שישא משא כבד או ישבר עצם עב וכיוצא בזה, ממה ש' שאין תועלת נופנית גדולה בו, אך תועלת נפשית נעדרת מזה המין. והמין השלישי הוא שלמות בגוף האדם יותר מן השני, והוא שלמות מעלות המדות, והוא שיהיו מדות האיש ההוא על תכלית מעלתם. ורוב המצות אינם רק להגיע אל זה המין מן השלמות, וזה המין מן השלמות ג' כ איננו רק הצעה לזולתו ואינו תכלית כוונה בעצמו, כי המדות כולם אינם רק בין האדם ובין זולתו, וכאלו זה השלמות במדותיו הוכן בה לתועלת בני אדם ושב כלי לזולתו, שאם תעלה בלבך שאחד מבני אדם עומד לבדו ואין לו עסק עם אדם, נמצאו כל מדותיו המובנות

שם טוב

אפודי

בענין אמתי, והרצון בזה לרצ' שלא יחשוב חושב אדם שרבותינו יעשו שני חלקים מהתורה ומחכמה, הוא בעבור שדרושי החכמה הם זולת דרושי התורה ולא תכלול התורה כל שלמות, אבל דרושי התורה הם דרושי החכמה אם שיתחלפו דבר או מעט והם אחדים בנושאים רבים מלד שדרושי התורה הם מקובלים ואילו בחכמה הם מבוזרים כמותם. ואחר כל מה שהצענו לך שמע מה שאומר, כבר ביארו הפילוסופים הקדומים והאחרונים שהשלמות הנמצאות באדם ארבעה מינים:

אמר שם טוב צריך שתדע שהשלמות, או יכיוצו בו או חוץ ממנו, ואשר הם חוץ ממנו יכיה דרשותו או ביד זולתו, ואשר הם דרשותו הממונות והכבודות, כי כל ממון שימצא בין שיהיה כסף או שיהיה קרקע או טלטל הם דרשותו, ואשר הם חוץ ממנו ואינם דרשותו הוא כמו הכבוד שיהיו האנשים מכבדים ומשבחים אותו. ואלו הב' שלמות אין דבקות בינו ובין האיש ההוא כלל והם חוצה לו וכלו דמיון גמור. ויש שלמות שאינם חוצה ממנו ואלו יתחלקו לב' חלקים, שלמות הגוף, והנפש, ושלמות הגוף שיהיה צריח וחזק ויפה ונעים ושיהיה תבנית הגוף ותכונותיו וצורתו בתכלית השווי, ושיהיה לו כח חזק שישא משא כבד או ישבור עצם עב, ושלמות הנפש יתחלקו לב' חלקים, או שיהיו מעלות המדות או מעלות שכליות, והתבאר כי מעלות שלמות האדם והצלחתו ואשר השלם הוא פועל הנפש המדברת כפי המעלה, ויתבאר כי מעלות המעלה אינם שכל גמור אבל אינם נעשים בלי השכל, אי"כ האושר השלם המיוחד לאדם הוא המעלה השכלית וכל שאר הדברים בין הטובות אשר מחוץ כמו העושר והכבוד והשלמות המדיני והאזכרה וטובות הגוף כמו הכח והנוי והצריאות הם כללי לנפש, והנפש המתאווה אשר ימצא המעלות המדות היא בעבור המעלה השכלית, אם כן תכלית הכל המעלות השכליות, וכשנמצאו אלו הדברים ולא ימצא התכלית כאלו היה הכל הכל ורוח, כמו שכתב הרב בהקדמתו הנכבדת לאבות, וע"ז נאמר גם בלא דעת נפש לא טוב, ואחר שהונח זה חבין כל מה שאמר הרב עד סוף הפרק הטובות אשר הם חוץ ממנו כמו הממון והכבוד הוא דמיון גמור כשיבחנו גופו ימצא הכל חוצה לו ומי שיהיה סלך גדול כשיעדר היחס ההוא אין הפרש בינו ובין הפחות שבבני אדם, וזה המין מהשלמות מי ששם שלמותו וטרחו בו לא טרח אלא לדמיון והוא דבר שאין לו קיימא, ואפילו יתקיים בידו כל ימי חייו

קדשקש

הנבוכים ובקי בחכמת המדיני, אפשר שמצד בקיאותו יהיה נצל מהמקרים ומהרעות האפשריות, כאלו תאמר שיראה בדרך התכונה והמדיני כי המקום אשר הוא חונה בו יבואו הליים רעים או דבר או רעב או מלחמות ויצא ממקומו סרס יגיעו אלו הרעות וילך לו אל ארץ אחרת וינצל. והגבור בגבורתו יש לו יתרון בענינים רבים עליו, שפעמים רבות יהיה זה החכם בסכנה גדולה מצד שלא שער ולא הסתכל באותם הרעות, כמו שיפגעו בו לכשים

בו מה שפירש, וחנני מפרש הענין בסדר שסדר הרב מורנו, שלקח אותם לפי סדרם אצל ההבון, ואומר כי אמרו חכם בחכמתו, רוצה בו שהוא חכם בחכמה מן החכמות מועילות להצלה מן הנגעים שאפשר שיגיעו, כאלו תאמר שהוא רופא חכם, וכי יראה כי החטא בשגגה ממנו או בדרך ליחה מן הליחות ישתדל להכניע ולהוציא הליחה המזיקה המוכנת להביא התהלואה והיא עד שלא יצא גתו מקו השווי, וכן אם היה חכם בחכמת

מורה נבוכים חלק שלישי פרק נד

הטובות עומדות במלות אין צריך להם ולא ישלימוהו בדבר, אמנם יצטרך אליהם ויקבל תועלתם עם זולתו. והמין הרביעי הוא השלמות האנושי האמתי, והוא כשיגיעו לאדם המעלות השכליות, ר"ל ציור המושכלות ללמוד מהם דעות אמיתיות באלהיות, וזאת היא התכלית האחרונה, והיא משלמת האדם שלמות אמתי, והיא לו לבדו, ובעבורה יזכה לקיימות הנצחי, וכמה האדם אדם. ובחן כל שלמות מן הג' השלמות הקודמים, תמצאם לזולתך לא לך, ואם אי אפשר לפי המפורסם ד' (נ) מבלעדי היותם גם לך, הם לך ולזולתך, אבל זה השלמות האחרון הוא לך לבדך אין לאחר עמך בו שתוף כלל, יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך, ומפני זה ראוי לך שתהיה [השתדלותך] להגיע אל זה הנשאר לך, ולא תטרח ולא תיגע לאחרים, אתה השוכח נפשך עד ששחר לזון פניה במשול הכחות הגופניות עליה, כמו שנאמר בראש המשלים השיריים ההם הנשואים לזה הענין, אמר בני אמי נחרו בי שמוני נזירה את הכרמים כרמי שלי לא נמרת, וכזה הענין בעצמו אמר פן תתן לאחרים הודך ושנותיך לאכזרי, הנה בארו לנו הנביאים גם הם אלו העניינים בעצמם, ופרשו אותם לנו כמו שיפרשום הפילוסופים, ואמרו לנו בפירוש שאין שלמות הקנין, ולא שלמות בריאות הגוף, ולא שלמות המדות, שלמות שראוי להתפאר ולהתהלל בו ולא לבקש אותו, ושהשלמות שראוי להתהלל בו ולבקש הוא ידיעת הש"י שהיא החכמה האמתית, אמר ירמיהו באלו השלמות הארבעה, כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו, ואל יתהלל הנבון בגבורתו, ואל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי, השתכל איך לקחם כפי סדרם אצל ההמון, כי השלמות הגדול אצלם, עשיר בעשרו, ואחריו נבון בגבורתו, ואחריו חכם בחכמתו, ר"ל בעל המדות הטובות, כי האיש ההוא נ"כ גדול בעיני ההמון אשר להם נאמרו הדברים, ומפני זה סדרם על הסדר הזה. וכבר השינו החכמים ז"ל מזה הפסוק אלו העניינים בעצמם אשר זכרנום, ובארו לנו מה שבארתי לך בזה הפרק, והוא שהחכמה הנאמרת סתם בכל מקום והיא התכלית, היא השגתו ית', ושאלו הקניינים שיקנס האדם שישימם סגולתו ויהשבם שלמות אינם שלמות, ושמעשי התורה כלם, ר"ל מיני העבודות וכן המדות המועילות לבני אדם כלם בעסקיהם קצתם עם קצתם, כל זה אין לדמותו אל התכלית האחרון ולא ישוו בו, אבל הם הצעות בגלל זה התכלית. ושמע דבריהם באלו העניינים בלשונם, והוא בבראשית רבה, שם נאמר, כתוב אחד אומר וכל חפצים לא ישוו בה, וכתוב אחד אומר וכל חפציה לא ישוו בה, חפצים אלו מצות ומעשים טובים, ה' חפציה אלו אבנים טובות ומרגליות, חפצים וחפציה לא ישוו בה, אלא כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי. ראה קוצר זה המאמר ושלמות אמרו, ואיך לא חסר דבר מכל מה שאמרנו והארכנו בבאורו ובהצעותיו. ואחר שזכרנו זה הפסוק מה שכולל מן העניינים הנפלאים, וזכרנו דברי החכמים ז"ל עליו, נשלים כל מה שהוא כולל, וזה שלא הספיק לו בזה הפסוק לבאר

שם טוב

חיו לא יהיה בעצמו שלמות: ואחר שזכרנו זה הפסוק. ומה שכולל מן העניינים הנפלאים וזכרנו דברי החכמים נשלים כל מה שהוא כולל, כי אמר שאין להתהלל רק בהשגתו

אפודי

תועלת נפשית: ד מבלעדי היותם גם לך. ר"ל כי לפי המפורסם אי אפשר שיצטרך האדם נדל ונפרש מהקבוצ המדיני ואז יהיו מעלת המדות לך ולזולתך מ"מ המעלות השכליות הם לך לבדך וכו': ה' חפציה אבנים טובות ומרגליות. ר"ל

קדשקש

השכל וידוע אותי והשכל וידוע כי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ. ואפשר לפרש שהפסוק אינו חסד כלום, ופירוש חכם הנאמר בראש הפסוק חכם בכל מיני חכמה והחכמה האלהית בכללה, ופירוש חכמתו חכמת הפילוסוף היודע מציאות השם במופתים אמתיים אמנם הוא מאמין הקדמות ושחל על דרך החיוב, ואמר שלא ינצל בעבור זה מהרעות כלם, ואם בכלל חכמתו חכמות מועילות בהצלה בעת מהעמים, אבל ההצלה הגמורה ושיהיה השמירה והמחסה בו מכל הרעות הכוללות והמיוחדות הוא השכל וידוע אותי כי אני ה' וכו', הרצון בזה שישגי השגה שלמה שאני הוא המשגיח בעניני בני האדם לתת לאיש כדרכו וכפרי מעליו ועושה חסד משפט וצדקה בארץ. ולפי המציאות הכל כמו שאמר הרב נקרא חסיד, והוא נגזר מחסד שענינו הפלגה, ולפי רחמיו על ברואיו ר"ל הנהגתו בעלי חיים בכחותיהם יקרא צדיק, והוא נגזר מצדק, ולפי מה שיתחדש בעולם מן הטובות המצטרפות ומן הרעות הגדולות המצטרפות אשר ייב אותן הדין הנמשך אחר החכמה יקרא שופט: (נ) מבלעדי היותם גם לך, הרצון בזה שכמו שאפשר שיעזרו האחרים כך מצד מדותיך כן אפשר שתעזר בהם מצד מדותיהם והם לך ולזולתך:

תם ונשלם

מורה נבוכים חלק שלישי פרק נד

לבאר שהשגתו ית' לבד היא הנכבדת שבשלמיות, כי אלו היתה זאת כונתו, היה אומר כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי, והיה פוסק דבריו, או היה אומר השכל וידוע אותי כי אני אחד, או היה אומר כי אין לי תמונה, או כי אין כמוני, ומה שדומה לזה אכל אומר שאין להתהלל רק בהשגתו וכידוע דרכיו ותארו ר"ל פעולותיו, כמו שבארנו באמרו הודיעני נא את דרכיך ונ', ובאר לנו בזה הפסוק שהפעולות ההם שראוי שיודעו ויעשה בהם, הם חסד משפט וצדקה (והוסיף ענין אחר צריך מאד, והוא אמרו בארץ, אשר הוא קוטב התורה, ולא במחשבת ההורסים שחשבו שהשגתו יתעלה כלתה אצל גלגל הירח, ושהארץ ומה שבה נעזב, עזב ה' את הארץ, אינו רק כמו שבאר לנו על יד אדון כל החכמים, כי לה' הארץ, יאמר שהשגתו ג"כ בארץ כפי מה שהיא, כמו שהשגתו בשמים כפי מה שהם, והוא אמרו כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ ואח"כ השלים הענין ואמר כי באלה חפצתי נאם ה', ואמר בחסד במשפט וצדקה חפצתי נאם ה', ר"ל שכוונתי שיצא מכם חסד משפט וצדקה בארץ, כמו שבארנו בי"ג מדות, כי הכוונה להדמות בהם ושנלך על דרכם. א"כ הכוונה אשר זכרה בזה הפסוק, הוא באורו, ששלמות האדם אשר בו יתהלל באמת, הוא להגיע אל השגת השם כפי היכולת, ולדעת השגתו בברואיו בהמציאו אותם והנהיגו אותם, איך היא, וללכת אחרי ההשגה ההיא בדרכים שיתכוון בהם תמיד לעשות חסד ומשפט וצדקה, להדמות בפעולות השם, כמו שבארנו פעמים בזה המאמר:

זהו מה שראיתי לשומו בזה המאמר, ממה שאחשוב שהוא מועיל מאד לכיוצא בך, ואני מקוה עליך שעם ההשתכלות הטוב תשיג כל הענינים שכללתי בו בע"ה, והוא יוכנו וכל ישראל חברים למה שיעד לנו, אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה, י העם ההולכים בחשך ראו אור גדול, יושבי בארץ צלמות אור ננה עליהם:

תם ונשלם. ברוך ה' לעולם:

שם טוב

אמרי

ר"ל מעלת העושר ונכלל ההצלחה המדומה: ו העם ההולכים בחושך. ר"ל לכלי היות נגלה לנו אור האמת, אבל אחר שחזר הספר הזה האיר ונגה עלינו האור האמתי העולם, ינוחו בו הנפשות ינהרו בו העינים וינפשו הגופות מעמלם ויגיעם. יתעלה וישתבח השם ית' על כל ברכה ותהלה:

שניאר לנו אדון הנביאים כי לה' הארץ, יאמר כי הוא משגיח בארץ כמו שמשגיח בשמים, והוא אמרו כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ, ואח"כ השלים הענין ואמר כי באלה חפצתי נאם ה', יאמר חפצתי שיצא מכם חסד משפט וצדקה בארץ, כי הכוונה להדמות בהם ושנלך על דרכיו, אם כן הכוונה אשר זכרה בזה הפסוק הוא ששלמות האדם אשר בו יתהלל באמת הוא להגיע להשגת השם ולדעת השגתו בברואיו בהמציאו אותם והנהיגו אותם וללכת אחרי ההשגה ההיא בדרכים שיתכוון בהם תמיד לעשות חסד משפט וצדקה להדמות בפעולות ההם כמו שניארנו פעמים בזה המאמר. הנה יתבאר באלו הפרקים המכוונים הנהגת המחזודד אי זהו תכלית האדם ואיך איפשר להשיגו ואיך יושג בזה העולם והוא נלל מכל רע ומכל מיני משחית, ושבעבורו יהיה האדם חי וקיים ונצחי לעד. עוד חתם הרב זה הספר ואמר זהו מה שראיתי לשומו בזה המאמר ממה שאחשוב שהוא מועיל מאד לכיוצא בך. ואני מקוה עליך שעם השתכלות הטוב תשיג כל הענינים אשר כללתי בו בע"ה, והוא יוכנו וכל ישראל חברים למה שיעד לנו אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים וכו', העם ההולכים בחושך ראו אור גדול יושגי בארץ צלמות אור נגה עליהם. והרצון בזה הסיום כי קודם שחזר זה הספר היו העם ההולכים בחושך לכלי היות נגלה לנו אור האמת, אבל אחר שחזר זה הספר האיר נגה עליהם, האור האמתי והעולם, ינוחו בו הנפשות ינהרו העינים וינפשו הגופות מעמלם ויגיעם:

אמר שם טוב אל יאשימני המעיין בעבור שכתבתי דברים רבים מזה הספר שאינם צריכים ביאור לא מעט ולא הרבה, והבאתי פרקים רבים והם מבוארים, ובפרט בזה החלק האחרון, כי עשיתי זה בעבור כי ספרי זה אינו כמו ביאור לבד, אבל הוא ביאור וחבור, וגם כי פרקים רבים הם מבוארים צריכים הערה לעורר המעיין להבין מה שאמר הרב. וגם ראוי שידע המעיין כי ראיתי בזה הספר הנכבד דברים עם שהם מבוארים לא ידעתי אל מה שירמזו הרב בהם, כי כבר ידעת מה שאמר הרב כי כל מה שאמר מהפילוסופים לא אמרו אלא לבאר כתרי התורה:

תם ונשלם, ברוך ה' לעולם: